

OSLOMET

VELFERDSFORSKNINGSINSTITUTTET NOVA

Barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier

Begrepsdrøfting og forskningskunnskap

Lars B. Kristofersen

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

Barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier

Begrepsdrøfting og forskningskunnskap

LARS BJARNE KRISTOFERSEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Notat 2/2019

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er fra 1. januar 2014 et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på OsloMet – storbyuniversitetet (tidl. Høgskolen i Oslo og Akershus).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA

OsloMet – storbyuniversitetet 2019

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-693-0

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-694-7

ISSN 0890-6435 (trykt)

ISSN 1893-9511 (online)

Desktop: Torhild Sager

Trykk: Byråservice

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:

NOVA, OsloMet

Stensberggata 26 • Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo

Telefon: 67 23 50 00

Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

Dette prosjektnotatet, *Barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier*, har vært skrevet som et oppdrag for Blå Kors Barnas Stasjon. Organisasjonen ønsket en oversikt over begrepsbruken i forskningen når det gjelder barn i lavinntekts- og fattige familier. I oppdraget ble det lagt vekt på at følgende definisjoner/ begreper ble vurdert:

Fattigdom, lavinntektsfamilier (kort og vedvarende lavinntekt), rusproblematikk og alvorlig sykkelighet.

Blå Kors Barnas Stasjon var også opptatt av kjennetegn ved barna og familiene og deres levekår ut i fra foreliggende statistikk. De ønsket i dette oppdraget også å få en oversikt over andelen og antall barn i lavinntektsfamilier i de sju kommunene hvor Blå Kors Barnas Stasjon har egne tiltak.

Et av kapitlene i dette notatet går etter avtale med oppdragsgiver gjennom en del av de foreliggende politikkforslagene samt deler av den offentlige debatten om barn i familier med vedvarende lavinntekt.

Prosjektleder vil takke Blå Kors Norge ved nasjonal leder for Barnas Stasjon, Benita Christensen (vår kontaktperson for prosjektet) samt forsker Christer Hyggen og forskningsleder Marianne Dæhlen (begge NOVA) for gode innspill til en tidligere kommentarversjon av dette notatet.

Lars B. Kristofersen
prosjektleder

Mars 2019

Innhold

Sammendrag	6
1 Innledning	9
1.1 Bakgrunn og problemstillinger	9
1.2 Metoder – og tidligere forskning	9
1.3 Gangen i notatet	10
2 Oversikt over begrepsbruken i forskningen på feltet	11
2.1 Generelt om lavinntekt og fattigdomsbegreper når det gjelder barn	13
2.2 Begreper om barnefattigdom	13
2.3 Begrepet lavinntekt – barn i lavinntektsfamilier (kortvarig og permanent)	15
2.4 Rus og lavinntekt	21
2.5 Helseproblemer/sykkelighet og lavinntekt	23
2.6 Studier av helsetiltak.....	25
3 Kjennetegn ved barna og familiene og deres levekår	27
3.1 Sentrale funn i en norsk levekårsundersøkelse som bygger på paneldata (barna og familiene er fulgt gjennom nesten 10 år)	27
3.2 Sentrale funn i en kunnskapsoppsummering fra NOVA 2018 samt oppdatert forskning for øvrig de seinere årene	31
3.3 Annen litteratur	33
4 Barn i vedvarende lavinntekt i hele landet og i sju kommuner/byer	39
5 Omtale av en del av den offentlige debatten om barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier	42
6 Konklusjon og drøfting	47
6.1 Konklusjon	47
6.2 Drøfting	48
Referanser	50

Sammendrag

Barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier har vært mye drøftet både innen forskning og i samfunnsdebatten de siste 15–20 årene, men ingen av begrepene er nye. Betydningen av begge begrepene har imidlertid endret seg med samfunnsendringer for øvrig de siste 50–100 årene.

De fleste forskere synes å være enige om at barnefattigdom er et relativt begrep. Vi skiller gjerne mellom absolutt fattigdom (i en del fattige land i sør) og relativ fattigdom i de nordiske og europeiske landene.

I samfunnsdebatten her i Norge og i dagligtale blandes ofte begrepene barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier eller lavinntektshushold. Fattigdom henpeiler gjerne på flere ressurs- eller levekårsproblemer enn det selve inntektsmålet gjør.

Det er ikke tilstrekkelig å ha lav inntekt for å regnes som fattig. Men relativ fattigdom i vårt land forbindes gjerne med at man er deprivert eller har lite ressurser på flere levekårsmål enn inntekt (for eksempel også lav utdanning, liten eller ingen tilgang til arbeid, dårlig/mangelfull bolig, mangel på en eller flere andre ressurser i familien som pc, tilgang til sykkel, bil i familien, lite sosialt nettverk) og i tillegg en viss grad av subjektiv opplevelse av å være fattig / ha lavinntekt.

Lavinntekt eller vedvarende lavinntekt kan ikke likestilles med fattigdom verken når det gjelder barn eller voksne. Men forskning viser at barn som lever i hushold med vedvarende lavinntekt, har en øket risiko for å bli fattige sammenliknet med andre barn og unge. De har også en økt risiko for å få vanskeligere levekår som unge voksne.

Vi har ikke noe nasjonalt fattigdomsmål her i landet. En indikator for lavinntekt som benyttes i EU og også i Norge, er det såkalte lavinntektsmålet EU-60 som blir nærmere forklart i kapittel 2. Man skiller også mellom lavinntekt et enkelt år og vedvarende lavinntekt (hushold under 60 prosent av medianinntekten tre år på rad).

Hvor mange barn lever i lavinntektsfamilier?

Det siste publiserte tallet for barn i vedvarende lavinntekt her i landet er for 2017. Da tilhørte ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB) 10,7 prosent av barn og unge under 18 år en husholdning med vedvarende lavinntekt. Dette gjelder 106 000 barn og unge her i landet. SSB målte en økning på 4 000 barn i forhold til året før, da det var 10,3 prosent barn i denne gruppen. Andel barn i gruppen med vedvarende lavinntekt har økt kraftig tidlig på 2000-tallet, fra noe over 3 prosent i 2001 til vel 7 prosent i 2004. Fram til 2011 lå andelen mellom 7,5 og 8 prosent. Etter 2011 har det vært en årlig økning, om enn noe svakere økning per år enn i perioden 2001–2004.

Følger av å vokse opp i lavinntektsfamilier

En panelundersøkelse fra NOVA utført i perioden 2001–2010 viser at barn i alderen 6–12 år som bodde i hushold med vedvarende lavinntekt i begynnelsen av perioden, i liten grad kom ut av denne situasjonen de kommende årene. Noen barn og unge var i lavinntekt hele perioden, mens andre kom ut av lavinntekt, men få kom særlig høyt over lavinntektsgrensen. Barna og de unge samt deres foreldre rapporterte i intervjuer og spørreskjema (utført av SSB) både i 2003, 2006 og 2009 (Sandbæk & Pedersen, 2010). Alle de forskjellene man fant mellom barn i lavinntektsutvalget og barna i et kontrollutvalg, gikk i disfavør av barna i lavinntektsutvalget nesten ti år etter at barna ble trukket ut på bakgrunn av husholdets inntekt. Forskjellene er ikke like sterke på alle levekårsområdene man har med, for eksempel er forskjeller i skoletrivsel og forholdet til lærer små mellom de to utvalgene. Men blant 16–18-åringene i lavinntektsutvalget hadde vel 12 prosent sluttet på skolen mot fem prosent i kontrollutvalget.

NOVA, SSB og andre miljøer innen samfunns- og helseforskning har også publisert mange andre studier de seinere åra. En viktig kilde er Levekårsundersøkelsen EU-SILC som SSB utfører med jevne mellomrom. Denne undersøkelsen omfatter materielle og sosiale mangler blant både voksne og barn. Kapitlet den har om barn, viser, slik også vist i den tidligere omtalte panelundersøkelsen fra NOVA, at det ikke er veldig utbredt med mangler blant barn her i landet. Likevel rapporterer barnefamilier med lavinntekt, lav utdanning, lav arbeidsintensitet, mottakere av sosialhjelp og innvandrere i langt større grad enn andre familier at barna mangler goder, og at de oftere mangler flere goder samtidig. Barna i familier med lavinntekt opplever i større grad andre barn at de mangler både grunnleggende goder samt forbruksgoder (With & Thorsen, 2018).

En NOVA-rapport fra 2018 oppsummerer mye av forskningen på feltet både i Norden og i andre land som det er av interesse å sammenlikne oss med (Hyggen, Brattbakk & Borgeraas, 2018).

Hyggen og kolleger viser blant annet at oppvekst i lavinntektsfamilier påvirker sannsynligheten for overgang til arbeid negativt over hele Europa. Oppvekst i lavinntektsfamilier i både Norge og det øvrige Norden viser sammenheng med lavere utdanningsopplåelse, tidligere overgang inn i arbeidslivet, høyere risiko for arbeidsledighet, lengre varighet av arbeidsledighet.

Hyggen og kolleger viser også at barn og unge som vokser opp i lavinntektsfamilier i Norge, har dårligere helse enn barn som vokser opp i familier med bedre inntekter. De har omtrent dobbelt så høyt skolefravær på grunn av sykdom som andre barn og unge. Flere av de nordiske studiene finner at for barn og unge som vokser opp i familier med lav inntekt øker andelen med helseproblemer, særlig psykosomatiske helseutfall, med alderen.

Geografiske forskjeller

Både analyser fra SSB og kunnskapsoppsummeringen fra NOVA har vært opptatt av de til dels betydelige geografiske og regionale variasjonene i andeler av barn og unge som lever i vedvarende lavinntekt her i Norge.

I landets seks største byer, Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand og Drammen bor en tredel av barn i vedvarende lavinntekt her i landet (31 500 av de om lag 98 000 barna med vedvarende lavinntekt i 2015).

Hva kan gjøres?

SSB har tidligere foretatt beregninger som viser at hvis barnetrygden for eksempel var blitt hevet til det nivået den hadde i 1996¹, ville 18 000 barn og unge kommet ut av vedvarende lavinntekt (Epland & Kirkeberg, 2016).

Et moment som imidlertid ikke er tatt hensyn til i disse studiene, er rimeligere barnehageplass de seinere årene. For enkelte familier er det også opprettet gratis halvdagsplasser i barnehage og rimeligere/gratis (halvdagsplasser) i skolefritidsordninger.

Studiene viser at lavinntekt i familier med barn og unge, og barnefattigdom, er et relativt komplekst felt forskningsmessig. Det krever en systematisk forskningsinnsats over tid. Lavinntekt fører ofte med seg andre typer av levekårsproblemer som også må forstås og utforskes.

Satsingen for å redusere barnefattigdom og andel barn i vedvarende lavinntekt og for å hindre de skadelige virkningene av dette, bør nok i enda større grad enn i dag skje tverr- og flerfaglig og i samarbeid mellom flere myndighetsorganer og organisasjoner. Det bør arbeides for å utvikle flere og mer slagkraftige tiltak. Tiltakene bør i større grad enn det som har vært vanlig i Norge til nå, evalueres.

¹ Barnetrygden har vært uendret i kronebeløp og altså hatt en betydelig nedgang i realverdi i perioden 1996-2018.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og problemstillinger

Blå Kors Barnas Stasjon (BKBS) er oppdragsgiver for dette NOVA-prosjektet som blant annet redegjør for forskningens bruk av begrepene «barnefattigdom» og «barn i lavinntektsfamilier».

Notatet har to hovedmål

1) Det gir en oversikt over begrepsbruken i forskningen på barn i lavinntekt og fattige familier ut fra følgende definisjoner/begreper:

- Fattigdom
- Lavinntektsfamilier (kortvarig og vedvarende lavinntekt)
- Rus
- Alvorlig sykkelighet

2) Notatet gir en oversikt over kjennetegn ved barna og familiene og deres levekår ut i fra foreliggende statistikk.

Notatet tar utgangspunkt i begrepene *barnefattigdom* og *barn i lavinntektsfamilier* og drøfter disse ut fra en forskningsmessig tilnærming. Jeg tar utgangspunkt i de seinere åras samfunnsforskning og statistikk på dette feltet og gi en oversikt over viktige problemstillinger som er reist her, og hvilke hovedresultater som foreligger.

I dette notatet gis oversikter over antall og andel barn i vedvarende lavinntekt i hele landet de seinere år, og i kommunene BKBS er lokalisert: Oslo, Trondheim, Bergen, Fredrikstad, Drammen, Kristiansand og Hamar. Tallene er offisielle tall fra Statistisk sentralbyrå som det er vanlig å bruke i denne typen av forsknings- og utredningsprosjekter.

Avslutningsvis i notatet viser jeg til en del av den offentlige debatten om barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier basert på blant annet NOU-er, Regjeringens strategi 2015–2017 (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2015), stortingsdokumenter (Meldinger til Stortinget, omtaler i siste års statsbudsjettsproposisjoner), dokumenter fra Bufdir (Bufdir, 2017, 2018) samt enkelte viktige medieoppslag.

1.2 Metoder – og tidligere forskning

Prosjektet er til dels basert på formidling av resultater fra en del av NOVAs omfattende forskningserfaring på dette feltet (Backe-Hansen, 2004; Elstad, 2010c; Hyggen et al., 2018; Kristofersen, 2010a, 2017b; Moshuus, Backe-Hansen, Kristiansen & Suseg, 2010; Sandbæk, 2004, 2008; Sandbæk & Grødem, 2009;

Sandbæk & Pedersen, 2010) samt også annen litteratur publisert av andre miljøer både i nåværende OsloMet (Borgeraas, 2017; Borgeraas & Dahl, 2010; Seim & Larsen, 2011), av SSB (Barstad, 2016; Epland, 2018; Epland & Kirkeberg, 2016, 2017; Nørgaard, Rognerud & Storrud, 2018; Omholt, 2016; Statistisk sentralbyrå, 2017) og av FAFO (Fløtten, 2017, 2009).

NOVA-forskere har også publisert en del forskning på feltet longitudinelle barnevernstudier som også i en viss grad kommer inn på inntektsulikheter og fattigdomsspørsmål (Backe-Hansen, Madsen, Kristofersen & Hvinden, 2014; Clausen & Kristofersen, 2008; Kristofersen, 2018).

Prosjektet har også utført noen nye, mindre litteratursøk, med hovedvekt på omfang av barn i vedvarende lavinntekt og på levekårene deres fram til februar 2019. Jeg har også benyttet relevant offentlig statistikk på dette feltet basert på Statistisk sentralbyrås begreper og tallmateriale.

1.3 Gangen i notatet

Videre i dette NOVA-notatet tar jeg først opp en del av begrepsbruken på feltet barnefattigdom/barn i vedvarende lavinntekt. Etter en drøfting av begreper på dette feltet (kapittel 2) går jeg gjennom en del av resultatene fra en panelstudie NOVA utførte i perioden 2001–2010 og en del forskningsfunn de seinere årene (2011 og fram til i dag) (kapittel 3). I kapittel 4 presenteres og drøftes tall for barn i vedvarende lavinntekt i de sju kommunene hvor BKBS har tiltak i dag. I kapittel 5 gjennomgås en del av den offentlige debatten og politikkforslag som foreligger. Notatet har i kapittel 6 konklusjoner og drøfting av funn. Her drøftes enkelte forslag til arbeidsmåter for myndigheter og organisasjoner på feltet i forhold til barn i lavinntektsgruppen.

2 Oversikt over begrepsbruken i forskningen på feltet

I dette kapitlet drøfter jeg ulike begreper når det gjelder barn i lavinntekt og fattigdom.

Fattigdomsbegrepene har vært gjenstand for omfattende drøfting både i forskning og offentlige dokumenter. Det er flere måter å både definere og måle fattigdom.

Et skille som ofte gjøres internasjonalt, er skillet mellom *absolutt* og *relativ fattigdom*. Fattigdomsbegrepet vi bruker i Norge er helst relativt, vi finner liten grad av absolutt fattigdom (mangel på det meste, både mat, klær, bolig, tilgang på arbeid, utdanning, helsetjenester mv).

Internasjonalt er absolutt fattigdom et til dels betydelig problem. Men relativ fattigdom kan være problematisk for dem det gjelder, både i fattige og rike områder av et land eller en region. Man sammenlikner seg gjerne med folk i samme nabolag eller større geografiske område. Slik kan de som har betydelig mindre enn andre i dette geografiske eller regionale området, oppleve seg som fattige – eller i hvert fall fattigere enn de andre.

Fattigdom omfatter mer enn *inntektsfattigdom*, det er ofte snakk om hvilken tilgang folk har også til andre *materielle ressurser* som bolig, kosthold, møbler, klær, personlig utstyr (pc, telefon, sykkel). For dem som har lite materielle ressurser snakker vi ofte om *forbruksfattigdom*. Studier av fattigdom vil også være opptatt av personers tilgang til andre ressurser som utdanning og arbeid, sosialt nettverk, tilgang til helsetjenester, tilgang til fritidsaktiviteter, beskyttelse mot vold og annen kriminalitet.

Inntektsforhold (lav inntekt) er mye debattert som en mulig indikator på fattigdom. Men ikke alle med en viss definert lav inntekt er fattige, samtidig som noen med inntekt over dette definerte målet også kan være det.

Man kan også definere og måle fattigdom ved å først å definere ulike *levetårsindikatorer* og deretter anslå hva som er vanskelige levekår eller rett og slett fattigdom ut fra personers svar på levetårsspørsmål. Jeg gir flere eksempler på slike tilnærminger i neste kapittel. Her kan nevnes at det er foretatt opinionsbaserte tilnærminger med hensyn til spørsmålet om når barn kan kalles fattige (Fløtten, 2009).

En tredje vei er å spørre folk mer direkte om de opplever seg som fattige eller om de har det problematisk på grunn av lav inntekt i forhold til den familie- og livssituasjonen de er i (subjektive fattigdomsmål). En slik tilnærming er benyttet flere ganger i en stor panelundersøkelse, sist i 2010 (Hansen, 2010).

Et viktig skille går mellom det som kalles lavinntekt (ett enkelt år) og vedvarende lavinntekt (ofte lav inntekt enten i to eller tre år av de tre siste årene).

Det er også ulike mål for lavinntekt. Noen av de vanlige målene er foreslått av EU og andre av OECD. I Norge har vi ikke noen nasjonal fattigdomsgrense, det benyttes til dels ulike mål for lavinntekt og fattigdom.

Forbruksforskningsinstituttet SIFO har utarbeidet budsjetter som også kan være viktige hjelpemidler i arbeidet med forståelse av og forebygging av lavinntekt (minimumsbudsjett). Ulike samfunnsvitenskapelige studier har også utarbeidet ulike *mål for sosial ulikhet*, og benytter ulike former for *deprivasjonsmål* for å identifisere grupper som er ressursfattige på flere måter enn inntekt (for eksempel gjennom lav eller nesten ingen utdanning, knapphet på likvide midler, svært dårlige boforhold, marginalisering i forhold til arbeid, betydelige helseproblemer/ rusproblemer og/eller er sosialt isolerte).

En del studier har ikke så gode inntektsmål, men forsøker å definere grupper som har høyere risiko for fattigdom gjennom bruk av sosiale ulikhetsmål som for eksempel forskjeller i *sosioøkonomisk status*. Sosioøkonomisk status kan være avledet av for eksempel ulikheter i utdanningsnivå, eventuelt via ulike typer av yrkesinndeling/yrkesstatus, pensjoniststatus/status med hensyn til stønader, status som student/skoleelev. Inndeling etter sosioøkonomisk status kan eventuelt og avledes via eller suppleres med bruk av andre variabler (som bosted/ nærmiljø, tilgang til pc/bøker og andre ressurser for husholdet mv). Sosioøkonomisk status i Ungdata er for eksempel målt med et samlemål med hensyn til ressurser som ungdom har tilgang til gjennom familien sin, definert som «summen av» foreldrenes utdanningsnivå, datamaskiner, bøker i hjemmet, om man drar på ferie, om man har eget soverom, om familien har bil etc. (Bakken, 2018a). Det fanger altså opp noe mer enn kun inntektssiden av familiens ressurser.

En del av denne typen sosiale ulikhetsmål har, i likhet med flere av de øvrige målene nevnt over, problemer med en tydelig identifikasjon av fattige. Det finnes riktignok en større andel fattige i lavstatusgrupper enn i midlere og høyere statuslag rent sosioøkonomisk, men langt fra alle studiene som foreligger gir en tydelig empirisk innsikt i fattigdomsspørsmålene.

Etiske og politiske implikasjoner av forskning på inntektsulikhet og barns velferd, er drøftet av blant andre den internasjonalt kjente sosial-epidemiologen Richard Wilkinson (Wilkinson & Pickett, 2017)².

² Wilkinson holdt blant annet foredrag i Oslo ved lansering av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet sin Oppvekstrapport 2017 og på en konferanse om barnefattigdom på Stormont (parlamentet i Nord-Irland) i Belfast 2016.

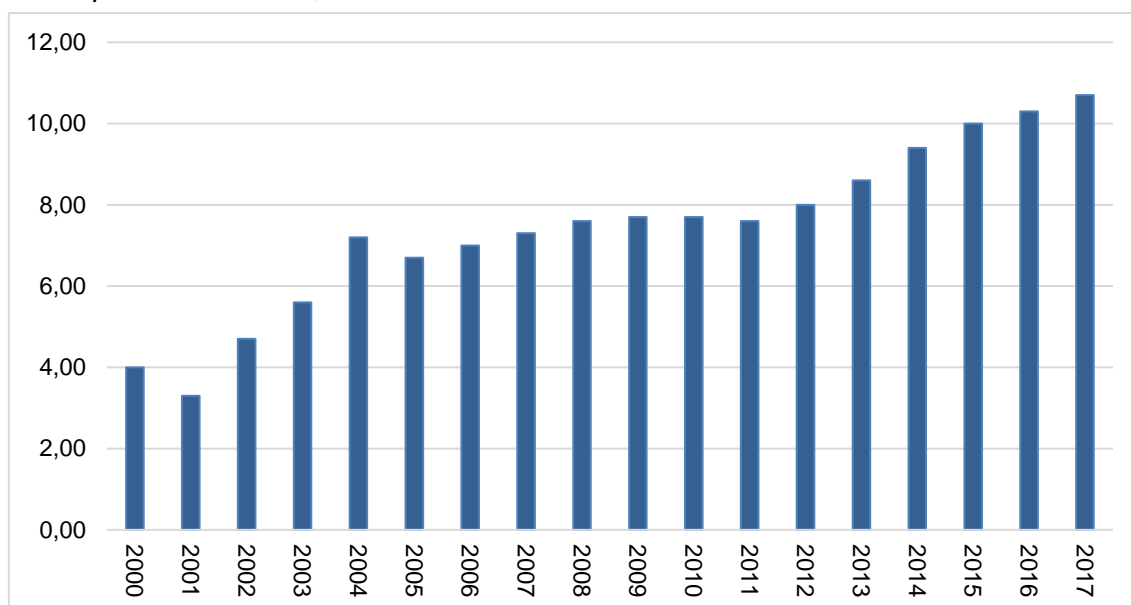
2.1 Generelt om lavinntekt og fattigdomsbegreper når det gjelder barn

SSBs oversikter over barn i vedvarende lavinntekt viser en økning av andel barn som vokser opp i familier med slike lave inntekter.

Fra å gjelde om lag tre prosent av barnebefolkningen rundt 2000-tallet, har andelen barn i vedvarende lavinntekt økt til 10,7 prosent av barnebefolkningen i 2017 (Epland & Normann, 2019).

En del av forklaringen er nok økning i medianinntekten³ i befolkningen i perioden (se seinere drøfting om hva som kan øke eller minske antall og andeler med lavinntekt basert på dette målet). En annen forklaring er at man i perioden ikke har klart å etablere tiltak som bidrar til at antall og andeler barn i lavinntekt verken reduseres eller er stabile på ett gitt nivå, man har derimot en økning. På den annen side er lavinntekt og fattigdom komplekse begreper, og i seg selv ikke et mål for å fange opp utviklingen i andel barn som vokser opp i lavinntektsfamilier. Man bør ideelt sett kombinere flere mål.

Figur 1 Andel barn og unge under 18 år i Norge i husholdninger med vedvarende lavinntekt (under 60 prosent av mediangjennomsnittet siste tre år). Perioden 2000–2017. Kilde: SSB/Epland & Normann, 2019

2.2 Begreper om barnefattigdom

Både i Norge og i de nordiske landene er lavinntekt og fattigdom i blant annet barnefamilier analysert over lengre tid (Sandbæk, 2004; Sandbæk & Sture,

³ Medianinntekten er den midterste verdien av alle inntektene i en inntektsfordeling når disse er sortert i stigende rekkefølge fra den laveste til den høyeste verdien.

2003), her i Norge også i eldre tekster (Sundt, 1870). Eilert Sundt studerte blant annet fattigdomsforholdene i Kristiania for over 100 år siden.

Statistisk sentralbyrå foretok også tidlige studier av fattigdomsforhold her i Norge (Roll-Hansen, 2002).

Hvordan et samfunn definerer og behandler sine fattige, er altså et godt uttrykk for dette samfunnets selvforståelse og organisering. Vi har statistikk over det norske fattigvesenet tilbake til 1850. Den tidlige fattigstatistikken kan fortelle mye om hvilken oppmerksomhet fattigdomsproblemet ble til del, og om hvilke forklaringer som ble gitt på at folk var fattige. (Roll-Hansen, 2002, s. 3).

Roll-Hansen trekker paralleller til dagens debatt, men advarer mot direkte sammenlikning av tall fra den gang og nå.

Fattigstatistikken fra 1901 viste at mellom 5 og 6 prosent av landets befolkning var fattige. Et nokså tilsvarende tall finner vi i dagens fattigdomsdebatt. En direkte sammenlikning av disse tallene gir selvfølgelig liten mening. Den statistiske kategorien 'fattig' er en ganske annen i dag enn for hundre år siden. Rundt 1900 omfattet fattigtallene dem som fikk hjelp fra fattigvesenet, begrepet fattig tilsvarte en juridisk og administrativ kategori. (Roll-Hansen, 2002, s. 2).

Etter 1948 (forsorgsloven ble iverksatt) ble ikke fattigdom lenger nevnt i den offisielle statistikken. Men flere studier viser at temaet var viktig både når det gjaldt «vergerådsbarn» på 1930-tallet og i en oppsummering av sosialstatistikens historie på 1950-tallet (Arctander, 1952; Arctander & Dahlstrøm, 1932). Etter hvert ble analyser av lavinntekt viktige igjen, og SSB var også relativt tidlig ute (1992) med å arrangere en flerfaglig internasjonalt preget konferanse om fattigdoms- og lavinntektsspørsmål (Kristofersen & Jensen, 1992).

Fattigdomsspørsmål er drøftet gjennom en lengre periode både i Europa (Bradbury, Jenkins & Micklewright, 2001; Forssén, 1998; Halleröd, 1996; Townsend, 1996; UNICEF, 2000) og i USA (Cornia & Danziger, 1997; Hernandez, 1993; Jensen, 1998). Hege Roll-Hansen påpekte for flere år siden at europeiske fattigdomsforskere ikke er enige om en entydig definisjon verken på fattigdom eller barnefattigdom. Men man er likevel enige om en relativ tilnærming: Man er fattig i forhold til det samfunnet man lever i, hvis man ekskluderes fra det som oppfattes som en allment og akseptert levestandard (Roll-Hansen, 2002, s. 3).

Flere forskere har tatt opp at den kanskje viktigste forklaringen på at en del oppvekstproblemer varer ved, er at de ofte er sammensatt (fattigdom eller lavinntekt kan være kun ett av flere problemer) (Fløtten, 2017).

Nedenfor drøfter jeg først lavinntektsbegrepet nærmere.

2.3 Begrepet lavinntekt – barn i lavinntektsfamilier (kortvarig og permanent)

Noen vanlige mål for lavinntekt:

Et vanlig brukt mål er det EU benytter hvor man har satt en fattigdomsgrense på 60 prosent av medianinntekten i en populasjon. Dette er i dag det mest anvendte målet i Europa (Hyggen et al., 2018). Dette er en relativ fordeling, hvor man først ordner inntektsfordelingen i to like store grupper (halvparten av fordelingen ligger over denne medianen, og halvparten ligger under). De med inntekt under 60 prosent av nedre halvparten blir her definert som inntektsfattige. Mer korrekt er å si at de står i fare for å bli værende i fattigdom. I tillegg til å definere de med inntekt under 60 prosent av medianen som at de har lavinntekt, innfører man ofte et tilleggskriterium om at personene/familiene har vært under dette nivået i to av tre påfølgende år (vedvarende lavinntekt). For å sammenlikne fattige i ulike husholdstyper⁴ har man utviklet ulike vekter for voksne og barn i ulike husholdstyper, såkalte ekvivalensskalaer. I en av de vanligst brukte skalaene teller den første voksne som én (1,0), den andre voksne som 0,5, mens barn under 14 år blir regnet til å ha et forbruksbehov på 0,3 av den første voksne.

I OECDs mål er kravet strengere enn i EUs mål. OECD definerer lavinntekt til å være under 50 prosent av medianinntekten. SSB har foretatt beregninger av både EUs og OECDs mål for ulike grupper i den norske befolkningen.

Man har foreløpig ikke kommet til enighet om noe offisielt norsk fattigdomsmål (Bufdir, 2018; Grønningsæter & Stave, 2015; Kristofersen, 2017b), men benytter de to nevnte målene til å definere lavinntekt. SSB omtaler EUs mål som «vedvarende lavinntekt» og er nøye med dette. Men ofte når målene offentliggjøres, omtaler store deler av norsk offentlighet dette som fattigdom, eller barnefattigdom når det gjelder antall barn og unge under 18 år som bor i hushold med under 60 prosent av medianinntekten to av tre påfølgende år (Hyggen et al., 2018).

Her følger den formelle definisjonen av lavinntekt (forkortet som EU60) som er omtalt ovenfor, samt andre innteksdefinisjoner som er mye brukt.

SSBs definisjon av *Lavinntekt (EU60)*:

Tilhører en husholdning der inntekt per forbruksenhet er lavere enn 60 prosent av medianinntekten i befolkningen. (Statistisk sentralbyrå, 2018a)

SSBs definisjon av *Inntekt per forbruksenhet*:

⁴ Inntekt for enkeltpersoner i et hushold (for eksempel barn) beregnes gjerne på grunnlag av en samlet husholdsinntekt. I hvilken grad personer i et hushold defineres med lav inntekt, er avhengig av både type hushold, antall personer og fordelingen av antall voksne og barn i et hushold. Et par med to barn trenger for eksempel en høyere samlet husholdsinntekt enn en enslig person gjør, eller en enslig person med ett barn.

For å kunne sammenligne husholdninger av ulik størrelse og sammensetning justeres husholdningens samlede inntekt etter skatt ved hjelp av ekvivalensskalaer. Husholdningsinntekten fordeles likt ut på alle husholdningsmedlemmer ved hjelp av forbruksvekter. Vi benytter EU sin ekvivalensskala. I denne skalaen gis første voksne husholdningsmedlem vekten 1, neste voksne får vekten 0,5 og barn får vekten 0,3. En barnefamilie med to voksne og to barn får sum forbruksvekter lik 2,1 og trenger derfor en inntekt som er 2,1 ganger så høy som inntekten til en enslig for å ha samme økonomiske velferdsnivå. (Statistisk sentralbyrå, 2018a).

SSBs definisjon av *Medianinntekt*:

Inntekten til den personen som befinner seg midt i fordelingen når inntektene til alle personer i befolkningen er sortert stigende (eller synkende). Halvparten av befolkningen vil altså ha inntekt høyere enn medianen. Medianen må ikke forveksles med gjennomsnittet. (Statistisk sentralbyrå, 2018a).

SSBs definisjon av Inntekt etter skatt per forbruksenhet i **kvartilgrupper**.

Vi deler inntekt etter skatt per forbruksenhet i fire like store deler. Vi har dermed fire inntektsgrupper; de som tilhører første kvartil (laveste 25 prosent av inntektsfordelingen), de som tilhører andre kvartil (nest laveste 25 prosent av inntektsfordelingen), de som tilhører tredje kvartil (nest høyeste 25 prosent av inntektsfordelingen) og de som tilhører fjerde kvartil (høyeste 25 prosent av inntektsfordelingen) (Statistisk sentralbyrå, 2018a).

SSBs definisjon av Par med barn og lav inntekt (1. kvintil):

Barnefamilier med lav inntekt. Dette er par med barn, der yngste barn er i alderen 0–19 år, som har lav inntekt. Definert ved at de tilhører den femtedelen (første kvintil) av barnefamilier med lavest inntekt etter skatt per forbruksenhet. (Statistisk sentralbyrå, 2018a)

En vanlig måte å definere vedvarende lavinntekt på er å slå sammen husholdningsinntektene gjennom en periode på flere år – for eksempel 3 år – og deretter å definere alle dem med en gjennomsnittlig inntekt lavere enn for eksempel 50 prosent eller 60 prosent av mediangjennomsnittet⁵ i samme periode, som en lavinntektshusholdning. Dette er en metode som ofte blir benyttet i Statistisk sentralbyrås rapport om økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper. (definisjon i artikkelen til Epland 2018) (Epland, 2018).

⁵ Mediangjennomsnittet i en tre års periode er gjennomsnittet av de tre medianverdiene.

Rapporten «Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper» viser til flere detaljer med hensyn til ulike grupper og hvordan vedvarende og kortvarig lavinntekt beregnes (Omholt, 2016).

Omholt publiserte nylig en elektronisk artikkel fra SSB hvor det framgår at barnetrygd nå betyr en stadig mindre del av samlet inntekt for barnefamilier i lavinntektsgruppene (Omholt, 2018). Både for par og enslige med barn i disse gruppene har andre stønader (blant annet introduksjonsstønad, sosialhjelp og bostøtte) blitt viktigere inntektskilder de seinere åra.

Innvendinger mot inntektstilnærmingen

Hyggen og kolleger drøfter i et avsnitt (s.44–45) flere av innvendingene som er blitt reist mot å kun bruke en inntektstilnærming til å forsøke å si noe om lavinntekt og fattigdom (Hyggen et al., 2018).

En innvendig er at både 60 prosent av medianen og 50 prosent av medianen (samt også andre mål som refererer til medianen) er tilfeldig valgte, og at det ikke er godt nok dokumentert at disse nødvendigvis sier så mye om alvorlighetsgraden av lavinntekt/risiko for fattigdom.

Det finnes også eksempler på at endringer i medianinntekten har ført til at antall fattige/ personer i lavinntekt i et samfunn kan økes eller reduseres uten at det kan dokumenteres at individer med inntekt over/under et gitt nivå har fått merkbare endringer i sine levekår. Både i England og Island ble antallet fattige redusert utelukkende som følge av fall i medianinntekten etter finanskrisen i 2008, og det samme skal også ha skjedd i Portugal. Økonomisk krise reduserer ikke bare det allmenne inntektsnivået, men også antallet inntektsfattige.

Et tredje argument mot kun å benytte inntektsmål, er at subsidiering av barnehager og andre offentlige tjenester ikke endrer på andelen i lavinntekt. Enkelte arbeider for å forsøke å bringe slike forhold inn i nyere modeller. For det varierer både mellom regionale områder og mellom land hva de med permanent lavinntekt i forhold til EU 60 prosent mottar av tiltak som ikke er skattepliktig (for eksempel subsidiert barnehagetilbud, subsidierte eller gratis tilbud om aktiviteter for barn etter skoletid osv.). Det er mye som kan tyde på at kun en inntektstilnærming til fattigdom blir for snever, særlig om den skal kunne gi konkrete innspill til tiltak (Hyggen et al., 2018).

Budsjetttilnærmingen

Hyggen, Brattbakk og Borgeraas tar også fram budsjetttilnærmingen eller forbrukstilnærmingen, som en modell som har noen fordeler som inntektstilnærmingen mangler (men på den annen side også har noen ulemper).

Budsjett- eller forbrukstilnærmingen kobler inntekt opp mot folks behov og forbruk på et gitt nivå. Det finnes flere slike initiativ i Europa nevnt i dette avsnittet (Hyggen et al., 2018, s. 46-47). Det er benyttet ulike metoder for å definere ulike samfunnsgruppers forbruk, og deres forbruksbehov. EU har gitt midler til å utvikle

en modell på tvers av medlemslandene, mens det i England ble utviklet en egen budsjettstandard på 1980- og 90-tallet («Low cost» og «Modest but adequate») som seinere også er benyttet i Australia.

De nordiske landene har også utviklet forbruksbaserte inntektsmål – se Borgeraas når det gjelder det norske målet (Borgeraas, 2017).

Om deprivasjonsmål

Hyggen og kolleger drøfter også, i tillegg til inntektsmål og budsjetttilnærmingen, det de kaller deprivasjonsmål. I avsnittet (s. 47–52) drøftes innledningsvis hvor ulike tall som målene EU60 og OECD50 samt SIFOs minimumsbudsjett gir med hensyn til antall fattige/personer i lavinntektsgruppene (Hyggen et al., 2018).

I tillegg til registerdata om vedvarende lavinntekt (EU 60 prosent av medianen, EU 50 prosent av medianen), har SSB utviklet spørsmål om fattigdomsproblemer i levekårsundersøkelsen EU-SILC (Statistisk sentralbyrå, 2018a).

SSB fant at om lag fem prosent av alle over 16 år bor i en husholdning som har vanskelig eller svært vanskelig for «å få endene til å møtes». Det er andre tall for barnefamiliene, særlig enslige forsørgere svarer oftere enn andre grupper at de har vansker med flere av indikatorene nevnt under. Resultatene for ulike grupper framkommer gjennom blant annet følgende indikatorer/spørsmål:

Definisjoner av viktige begreper og variabler i Levekårsundersøkelsen EU-silc⁶
Variablene baseres i hovedsak på selvrapporterte opplysninger. Der opplysningene baseres på register er dette nevnt.

Materielle goder

- *Ikke råd til å holde boligen passe varm:* Bor i en husholdning hvor man ikke har råd til å holde boligen passe varm.
- *Ikke råd til å spise kjøtt og fisk annenhver dag:* Bor i en husholdning hvor man ikke har råd til å spise kjøtt og fisk annenhver dag. Eventuelt tilsvarende vegetarkost i samme prisklasse.⁷

⁶ Levekårsundersøkelsen EU-SILC er en kombinert undersøkelse som både dekker krav fra Eurostat (SILC) og nasjonale statistikkbehov (LKU). EU-SILC er en forordnet undersøkelse og SSB har samlet inn data, samt levert mikrodata til Eurostat, siden starten av undersøkelsen i 2003. Undersøkelsen består av en fast årlig del (SILC), en ad-hoc modul bestemt av Eurostat og nasjonale temamoduler som har en syklus på 3 år. Tema som dekkes i den faste delen er bolig og boligøkonomi, arbeid, inntekt, materielle mangler og økonomisk deprivasjon, barnepass og helse. Det er resultater basert på den forordnede delen av undersøkelsen som i hovedsak presenteres i SSBs statistikk om fattigdomsproblemer. (Statistisk sentralbyrå, 2018a).

⁷ I gruppen enslige forsørgere svarte 10 prosent at de bor i en husholdning som ikke har råd til å spise kjøtt og fisk annenhver dag, mot kun 3 prosent av alle som deltok i undersøkelsen i 2017.

- *Ikke råd til å gå til tannlege:* Har hatt behov for tannlege i løpet av de siste 12 måneder uten å gå dit, av økonomiske årsaker.⁸
- *Ikke råd til å ha internett:* Har ikke råd til å ha internett. Gjelder også via mobiltelefonen.
- *Ikke råd til å bytte ut utslitte møbler:* Bor i en husholdning hvor man ikke har råd til å bytte ut møbler hvis de er utslitte.
- *Har ikke råd til å erstatte utslitte klær:* Har ikke råd til å erstatte utslitte klær med nye.
- *Disponerer ikke privatbil av økonomiske årsaker:* Bor i en husholdning som ikke disponerer en privatbil av økonomiske årsaker. Regner også med firmabil dersom den kan brukes til privat bruk.
- *Mangler minst én materiell gode:* Mangler minst én av følgende syv materielle goder: (i) råd til å holde boligen passe varm, (ii) råd til å spise kjøtt og fisk annenhver dag, (iii) råd til å gå til tannlege, (iv) råd til å bytte ut utslitte møbler, (v) råd til å ha internett, (vi) råd til å erstatte utslitte klær og (vii) råd til å disponere privatbil.
- *Eier ikke egen bolig:* Bor i en husholdning som ikke eier sin egen bolig (selveier, gjennom borettslag eller boligaksjeselskap).

Sosiale goder

- *Ikke råd til én ukes ferie i løpet av et år:* Bor i en husholdning som ikke har råd til å betale for en ukes ferie utenfor hjemmet i året. Dette omfatter også opphold på hytte eller hus som brukes som feriebolig eller opphold hos venner.
- *Ikke råd til å bruke litt penger på seg selv én gang i uken:* Har ikke mulighet til å bruke litt penger på seg selv minst én gang i uken, uten å snakke med andre i husholdningen først. Det kan være penger til å kjøpe et blad, en liten gave, noe godt å spise eller liknende.
- *Ikke råd til å delta i regelmessige fritidsaktiviteter:* Har ikke råd til å delta i regelmessige fritidsaktiviteter som for eksempel å gå på kino, konsert eller lignende, trene eller delta i organisasjoner eller foreninger av noe slag.
- *Ikke råd til å spise og drikke ute med venner og familie minst én gang i måneden:* Har ikke mulighet til å gå ut med familie og/eller venner for å spise eller drikke noe minst én gang i måneden. Kan være bare en kopp kaffe eller lignende.
- *Mangler minst én sosial gode:* Mangler minst én av følgende fire sosiale goder: (i) råd til én ukes ferie, (ii) råd til å bruke litt penger på seg selv én gang i uken, (iii) råd til å delta i regelmessige fritidsaktiviteter og (iv) råd til å spise og drikke ute med venner og familie minst én gang i måneden.

⁸ Blant gruppen enslige forsørgere svarte 17 prosent ja på spørsmålet om at de ikke hadde råd til å gå til tannlege selv om de hadde behov for det, mot kun 4 prosent av alle som deltok i undersøkelsen.

Økonomisk romslighet og betalingsvansker

- *Vanskelig eller svært vanskelig å få endene til å møtes:* Opplever at det er vanskelig eller svært vanskelig «å få endene til å møtes» med utgangspunkt i den samlede inntekt til alle i husholdningen.
- *Ikke mulighet til å klare en uforutsett utgift:* Bor i en husholdning som ikke har mulighet til å klare en uforutsett utgift på 10 000 kroner i løpet av en måned, uten å måtte ta opp ekstra lån eller motta hjelp fra andre.
- *Høy boutgiftsbelastning:* Personer som bor i husholdninger hvor renter og avdrag og husleie utgjør minst 25 prosent av husholdningens samlede inntekt etter skatt. Inntektsopplysninger er hentet fra Inntektsregisteret.
- *Svært tyngende boutgifter:* Opplever at de samlede boutgiftene er svært tyngende på husholdningens økonomi. I samlede boutgifter inngår renter på boliglån, husleie/fellesutgifter, elektrisitet, kommunale avgifter og vedlikehold.
- *Problemer med å betjene boutgifter:* Personer som svarer at de har vært ute av stand til å betale husleie, fellesutgifter, utgifter til boliglån og/eller regninger for elektrisitet eller kommunale avgifter ved forfall i løpet av de siste 12 månedene.
- *Problemer med å betjene boliglån:* Bor i en husholdning som i løpet av de siste 12 måneder har vært ute av stand til å betale utgifter til boliglån ved forfall. Andel blant husholdninger som eier bolig.
- *Andre lån, noe eller svært tyngende:* Personen (eller andre i husholdningen) har lån som ikke har sikkerhet i hovedboligen (regn også med avbetalingslån) og opplever utgiftene til renter og avdrag på slike lån som noe eller svært tyngende på husholdningens økonomi.
- *Problemer med å betjene andre lån:* Personen (eller andre i husholdningen) har lån som ikke har sikkerhet i hovedboligen (regn også med avbetalingslån) og husholdningen har i løpet av de siste 12 måneder vært ute av stand til å betale regninger for andre lån ved forfall.
- *Minst ett betalingsproblem:* Har vært ute av stand til å betale enten husleie/fellesutgifter, boliglån, andre lån eller elektrisitet eller kommunale utgifter det siste året.

Listen over er gjengitt fra definisjonene til Levekårsundersøkelsen EU-SILC (Statistisk sentralbyrå, 2018a).

SSBs Levekårsundersøkelse EU-SILC kartlegger økonomisk romslighet og betalingsproblemer samt tilgang til økonomiske og materielle goder for ulike grupper, og kan sammenliknes med liknende studier i andre land (EU-landene samt flere land som benytter alle eller mange av de samme indikatorene).

SSB viser i sine definisjoner hvordan Levekårsundersøkelsen står i forhold til annen statistikk.⁹

2.4 Rus og lavinntekt

På dette feltet er en del av studiene i mindre grad knyttet til gode inntektsdefinisjoner/definisjoner av lavinntekt, eller andre mer konkrete indikatorer for fattigdomsmål. I stor grad gir studiene enten ikke noe mål for sosial ulikhet (man er opptatt av andeler med ulike former for rusbruk (fordeling etter alder og kjønn)), eller man knytter rusbruk til sosioøkonomisk status eller andre ulikhetsmål. Geografiske fordelinger er også en del benyttet. De studiene som analyserer omfattende rusbruk/rusmisbruk og sosioøkonomisk status, har en del ganger problemer med å tydelig identifisere hva som kommer først: Rusmisbruket eller lav sosioøkonomisk status/fattigdom.

Tidligere forskning har vist at i løpet av en 20 års periode opplevde omtrent 3 500 personer under 30 år at en eller begge deres foreldre døde pga. av alkoholmisbruk her i landet (Clausen & Kristofersen, 1994). Studien viser også at mange opplevde dette da de selv var små barn. På bakgrunn av kunnskap fra ulike undersøkelser og registre, ble det i 1994 anslått at omtrent 40 000 barn hadde foreldre som misbrakte alkohol. Videre ble regionale variasjoner i total alkoholbruk undersøkt. Studien hadde imidlertid ikke opplysninger om familiens inntekt (Clausen & Kristofersen, 1994).

To nasjonale studier av barn og unges utsatthet for vold fra foreldre (Ungvold 2007 og 2015) hadde begge også data om familierelaterte faktorer som familieøkonomi, foreldres alkoholbruk og foreldrenes innvandrerbakgrunn. En artikkel publisert i 2017 foretar en analyse av utviklingen i barns og unges utsatthet for fysisk vold fra

⁹ Sammenheng med annen statistikk (utdrag fra SSB sin definisjon): Levekårsundersøkelsene har to hovedformål. De skal for det første gjøre det mulig å belyse hovedtrekkene ved ulike sider av befolkningens levekår og ulikheter i befolkningens levekår. For det andre skal levekårsundersøkelsen gjøre det mulig å følge utviklingen i befolkningens levekår, både utviklingen i levekårenes nivå og ulikheter. Levekårsbegrepet spenner svært vidt og denne statistikken har derfor sammenheng med mange andre statistikker.

Statistikken over fattigdomsproblemer viser enkelte av de samme indikatorene som også er en del av statikken om boforhold basert på Levekårsundersøkelsen EU-SILC.

Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger gir opplysninger over årlig og vedvarende lavinntekt. Denne statistikken viser hvordan inntektsfordelingen er i samfunnet og statistikken over fattigdomsproblemer er et supplement til dette.

Formue og inntektsopplysningene i undersøkelsen koples fra registeropplysningene i Inntekts- og formuesstatistikken. Dessuten benyttes enkelte demografiske opplysninger, og opplysninger om utdanning og stønader.

Levekårsundersøkelsen EU-SILC er en europeisk utvalgsundersøkelse om inntekt, sosial inkludering og levekår som er samordnet via EUs statistikkorgan Eurostat. Eurostat publiserer resultater fra undersøkelsen på sine nettsider, slik at det er mulig å sammenligne Norge med de andre Europeiske landene. (Statistisk sentralbyrå, 2018a).

foreldre fra 2007 til 2015¹⁰ (Løvgren, Stefansen, Smette & Mossige, 2017). Analysen viser generelt redusert forekomst av vold fra foreldre, men reduksjonen skjer først og fremst i den milde volden og ikke i den grovere. Alle de familierelaterte faktorene viser sammenheng med både mild og grov vold, men særlig med grov vold. Både svak familieøkonomi, foreldres alkoholbruk, men også foreldres innvandrerbakgrunn, viser økt risiko for voldsutsatthet hos unge. Mild vold vil, slik forfatterne tolker sine funn, være vold som skjer en eller noen få ganger og er koblet til en umiddelbar frustrasjon. Løvgren og kolleger tolker funnene slik at grov vold har bakgrunn i mer omfattende familieproblemer – som fattigdom og rus – i tillegg til foreldrenes innvandrerbakgrunn (Løvgren et al., 2017).

Det er foretatt flere studier av ungdoms drikkevaner, men også her har man noe mangelfulle data om familiens inntekt.

Ungdatastudiene har kartlagt både drikkevaner og erfaring med stoffbruk hos ungdom både nasjonalt og i Oslo gjennom mange år. Her er referanser til de seinere åras studier (Bakken, 2016, 2017, 2018a, 2018b, 2015).

Sosiale forskjeller i unges liv ble analysert særlig grundig i 2016 (Bakken, Frøyland & Sletten, 2016). Forskning publisert året før, viser at alkoholbruk blant ungdom er vanligere i høyere enn i lavere sosiale lag, men at ungdom i lavere sosiale lag har et mer problematisk drikkemønster (Pedersen, Bakken & Soest, 2015). En vesentlig høyere andel av ungdommene fra høyere sosiale lag i Ungdatastudiene 2014–2015, rapporterte at foreldrene drakk minst én gang ukentlig sammenlignet med hva ungdommene i lavere sosiale lag rapporterte. Men det å drikke seg beruset foran ungdommene er vanligere i lavere sosiale lag, noe forskerne også antar innebærer et mer problematisk forhold til alkohol. Vennene til ungdom i familier med høyest sosioøkonomisk status drikker oftere enn unge i familier med lavest status, men forskjellene er små (Bakken et al., 2016, s. 45–48).

I en studie av unge voksne med barnevernserfaring sammenlikner vi denne gruppen med unge voksne i tilsvarende aldersgrupper i befolkningen for øvrig (Kristofersen, 2014). I begge grupper ble dødelighet av ulike dødsårsaker analysert, blant annet «rusmisbruk/sinnslidelser» og «forgiftningsdødsfall» (skyldes ofte alkohol- eller narkotikabruk). Gruppen med barnevernerfaring finner vi gjennomgående i lavere inntektsgrupper som unge voksne enn sammenlikningsutvalget, uten at vi dermed kan si at alle er i lavinntektsgrupper (Kristofersen, 2014). Gruppen med barnevernserfaring har om lag 20 ganger så høy dødelighet av rusmisbruk/sinnslidelser, og om lag 6–7 ganger så høy dødelighet av forgiftningsdødsfall, som sammenlikningsutvalget i denne 20-årsperioden.

Men Hyggen og kolleger påpeker at de på basis av sin internasjonale litteraturstudie, finner liten empirisk støtte for forestillingen om at oppvekst i lavinntektsfamilier er assosiert med problematisk alkoholbruk seinere i livsløpet. Men de

¹⁰ De to studiene i avgangsklasser i videregående skoler er sammenliknbare for de to årene.

skriver også at dette ikke nødvendigvis betyr at sammenhengen ikke eksisterer. De påpeker at det kan være to motstridende mekanismer i spill her. For det første kan det være slik at sosial deprivasjon generelt er assosiert med nesten alle former for sykkelighet og dødelighet. På den andre siden kan det være slik at de med mer penger i større grad har råd til å kjøpe alkohol (Hyggen et al., 2018, s. 133). Forskningen viser gjennomgående støtte til forestillingen om at oppvekst i økonomisk vanskeligstilte hushold, eller i hushold med lav inntekt, er assosiert med høyere forbruk av blant annet cannabis. Men forskerne påpeker at sammenhengene derimot er svake (Hyggen et al., 2018, s. 134).

2.5 Helseproblemer/sykkelighet og lavinntekt

Det er forsket en del på helseproblemer (sykelighet/alvorlig sykkelighet) og barnefattigdom. Et mål som er mye brukt internasjonalt, er både spedbarnsdødelighet (flere ulike mål) samt dødelighet blant barn under 5 år (mye brukt internasjonalt, blant annet av FN og WHO, for å identifisere land med fattigdomsproblemer som slår ut i små barns helse). Men slike mål er mindre relevante indikatorer i en nordisk sammenheng fordi det er lav spedbarnsdødelighet og lav dødelighet generelt i småbarnsalderen.

Studier som analyserer sykkelighet hos barn, finner ikke de store forskjellene hos barn i Norge når det gjelder sosioøkonomiske variasjoner i de yngre barnas helseforhold (Elstad, 2010c). Men i ungdomsalderen begynner man å finne til dels betydelige variasjoner, særlig når det gjelder egenrapportert psykisk helse (Bakken et al., 2016; Elstad, 2004, 2008, 2010c).

En større nordisk studie fant betydelige forskjeller i egenrapportert helse blant 11-, 13- og 15-åringene i Norden (Torsheim et al., 2018). Utvalget til undersøkelsen var stort; utvalget var på vel 32 000 unge i Danmark, Finland, Island, Grønland, Norge og Sverige. Når forskerne brukte et objektivt inntektsmål, fant de at sannsynligheten for at de unge rapporterte om dårlig helse var dobbelt så høy blant dem fra familier med lavest inntekt som blant dem fra familier med høyest inntekt. Når de unge svarte på selvrapportert erfaring med dårlig familieøkonomi, var andelen som rapporterte dårlig helse fire ganger så høy (Hyggen et al., 2018; Torsheim et al., 2018).

En stund var det særlig jenter i ungdomsalderen som rapporterte økning i psykiske helseplager, men fra og med 2018 har Ungdataundersøkelsene også vist økning i andelen gutter som rapporterer om slike plager (Bakken, 2018b) (men det kommer her foreløpig ikke tydelig fram i hvilken grad dette viser direkte sammenheng med lavinntektsforhold hos foreldre).

Ungdom i Oslo viser klare forskjeller i rapportering av levekår på basis av deres sosioøkonomiske tilknytning (Bakken, 2018a). Dette gjelder de fleste forhold man har spurt om. Ungdom med høy sosioøkonomisk status i Oslo har det bedre med seg selv, er mer fornøyd med foreldrene sine, med skolen de går på og med lokalmiljøet de bor i. De har i større grad venner og føler seg mindre ensomme

enn ungdom fra lavere sosiale lag (*men kun en viss andel av ungdom fra lavere sosiale lag er i lavinnteksgruppen/fattige familier*). Ungdom i høyere sosiale lag er oftere med i organiserte fritidsaktiviteter og de trener mer enn unge fra lavere sosiale lag. Ungdom med *lav sosioøkonomisk status har også flere helseplager – både fysisk og psykisk – og de brukere oftere reseptfrie medikamenter* enn ungdom med høy status (Bakken, 2018a, s. 6-7) (min utheving).

Bøe og kolleger har i en analyse sammenliknet mental helse i ungdoms-/voksenalder mellom barn som var i lavinnteksgrupper og i vanlige innteksgrupper i oppveksten. Undersøkelsen var basert på surveydata fra 9 154 deltakere i alderen 16–19 år. Dataene ble koblet mot registerbaserte innteks- og skattedata for familiene. Forskerne fant at de fleste typer av psykiske lidelser, bortsett fra ADHD, var overrepresentert i grupper som hadde hatt vedvarende lavinntekt i hele eller en del av oppveksten. Dette gjaldt både for ungdom/unge voksne som hadde vokst opp i familier som gikk inn i fattigdom, ut av fattigdom eller var i mer permanent fattigdom (Bøe et al., 2017). Undersøkelsen viser hvordan tidspunkt for lavinnteksforholdet (når i oppveksten det skjedde) ikke synes å være av betydning, det som slo ut var om barnet hadde opplevd svikt i familiens inntekt. Undersøkelsen ble gjennomført i Hordaland fylke og man benyttet SSBs definisjoner av vedvarende lavinntekt som mål for inntektssvikt (Bøe et al., 2017).

De alvorligste funnene med hensyn til alvorlig sykkelighet og lavinntekt, er nok de vi har når det gjelder dødelighet. Dødelighet ble av norske sosialmedisinere tidlig på 1970-tallet regnet som en så tung indikator, at enkelte av dem som på den tida underviste ved Universitetet i Oslo¹¹ trodde at tilsvarende sosiale ulikheter i dødelighet som den gangen ble målt i Storbritannia, ville man ikke finne i Norge. Seinere studier blant annet utført ved Statistisk sentralbyrå og de øvrige nordiske sentralbyråene, viste at den sosiale gradienten i dødelighet hos voksne var tydelig både i Norge (Borgan, 2007; Borgan & Kristofersen, 1986), men også i Sverige, Danmark og Finland (Andersen, Borgan, Hörte, Kristofersen & Sauli, 1986).

Seinere studier av ulikheter i dødelighet er ikke bare målt med sosioøkonomisk status, men og gjennom fattigdomsmål.

Elstad har i en artikkel analysert variasjon i dødelighet 1994–2003 mellom 35 norske regioner ved hjelp av registerdata. Analysene viste at det er betydelige forskjeller i dødelighet mellom regionene som ikke lot seg forklare med individuelle risikofaktorer. Etter kontroll for både storbyeffekter og variabler som måler regionens næringsstruktur, inntektsnivå og gjennomsnittlig utdanningsnivå, gjensto det en tydelig selvstendig effekt av graden av inntektsulikhet på regionens dødelighetsnivå. Resultatene er i samsvar med forutsigelser basert på Wilkinsons teori om at høy inntektsulikhet undergraver sosial integrasjon (Elstad, 2010a).

¹¹ Forfatterens erfaring fra 1973 da jeg tok støttefag i sosialmedisin ved UiO.

Seinere norske studier har vist at forskjeller i dødelighet mellom «fattige»¹² og resten av befolkningen, gjelder ikke bare for middelaldrende personer. Også for unge voksne (20–34 år) og ungdommer (13–19 år), finner forskerne slike sammenhenger. Hos unge er selvsagt dødeligheten lav, men blant fattige tenåringsjenter var for eksempel femårs såkalt kumulativ dødelighet 2006-2010 nesten tre ganger så høy som blant ikke-fattige tenåringsjenter (Dahl, Bergsli & van der Wel, 2014, s. 224-225).

En annen undersøkelse tok med alle som hadde vært i barneverntiltak her i landet i perioden 1990–2010, enten de hadde hatt hjelpetiltak i hjemmet eller vært plassert utenfor hjemmet (Backe-Hansen et al., 2014). Ikke alle disse unge voksne var i lavinnteksgruppene, men mange var det. De ble i en stor registerstudie sammenliknet med et kontroll- eller sammenlikningsutvalg av unge voksne i tilsvarende aldersgrupper som aldri hadde hatt noe barneverntiltak. Undersøkelsen viste at om lag ti ganger så høy andel av dem som hadde erfaring med barneverntiltak hadde uførepensjon, sammenliknet med et representativt utvalg av befolkningen i tilsvarende aldersgrupper som ikke hadde erfaring med barneverntiltak (sammenlikningsutvalg) (Kristofersen, 2014; Kristofersen & Sverdrup, 2013). Også når det gjaldt dødelighet i perioden 1990–2009 ble det funnet betydelige forskjeller mellom de to gruppene. Dette gjaldt både for dødsfall av sykdommer og for voldsom død (trafikkulykker, selvmord og drap) (Kristofersen, 2014). Det finnes lavinnteksgrupper både i barnevernutvalget og i sammenlikningsutvalget, men andelen med lavinntekt hos foreldre/egen lavinntekt som unge voksne er betydelig høyere i barneverngruppen enn i sammenlikningsutvalget. Dette er vist gjennom flere longitudinelle studier her i landet (Backe-Hansen et al., 2014; Clausen & Kristofersen, 2008; Kristofersen, 2017a).

2.6 Studier av helsetiltak

Det finnes studier som hevder å påvise interessante langtidseffekter når det gjelder visse typer forebyggende tiltak. For eksempel har skolemåltider vist seg å kunne gi langtidseffekter i forhold til utdanningslengde og arbeidslivsaktivitet mange år seinere, noe man setter i sammenheng med at skolemåltidene har gitt målbare helseforbedringer (Bütikofer, Mølland & Salvanes, 2018).

En eldre studie påviser sammenhenger mellom fattigdom og overvekt blant barn, både i Norge, Canada og USA (Phipps, Burton, Osberg & Lethbridge, 2006).

Internasjonalt har en gruppe forskere skrevet i det britiske legetidsskriftet *The Lancet* om betydningen av å skalere opp det forebyggende arbeidet i tidlige leveår, i tråd med bærekraftsmålene (Richter et al., 2017).

¹² Undersøkelsen definerte fattige gjennom om hans/hennes husholdning, i tre år på rad, har hatt en ekvivalent disponibel husholdningsinntekt under 60 prosent av medianen for hele befolkningen.

Mona Sandbæk publiserte i 2017 en artikkel angående europeisk politikk for å forbedre (promote) barnerettigheter (Children's Rights) og å bekjempe barnefattigdom (Sandbæk, 2017).

Finnvold publiserte i desember 2018 en artikkel hvor han viser hvordan inntektsulikheter og innvandringsbakgrunn påvirker sannsynlighet for å bruke spesialisthelsetjenesten psykisk helse barn og unge i Oslo (BUP) (Finnvold, 2018). Barn fra ikke-vestlige land hadde i perioden 2008–2011 signifikant lavere bruksrater enn deres jevnaldrende i majoritetsgruppen, med unntak av en liten minoritet av barna som bor i bydeler med stor inntektsulikhet. For barn i majoritetsgruppen, synes det å være en motsatt sammenheng mellom det å bo i et område med inntektsulikhet og bruk av spesialisthelsetjenesten psykisk helse: å bo i bydeler med stor inntektsulikhet synes å minske sjansen til å ha kontakt med BUP. Resultatene er drøftet i forhold til både faktorer som underforbruk av slike helse-tjenester, «ethnic density effects» og seleksjonsprosesser som influerer på hvem som blir fattige (Finnvold, 2018).

3 Kjennetegn ved barna og familiene og deres levekår

I dette kapitlet redegjøres nærmere for den tidligere nevnte omfattende panelstudien om barn i familier med lavinntekt som NOVA utførte i samarbeid med Statistisk sentralbyrå og Norske Kvinners Sanitetsforening i perioden 2000–2009.

Avsnittene 3.1 bygger på denne studien, som fortsatt trolig er den mest omfattende som har vært foretatt her i landet på dette feltet. Det er viktig å være klar over ved tolkning og bruk av resultatene fra denne studien, at den «kun» følger opp et panel fra år 2000 i om lag ti år. «Nyfattige» barnefamilier i denne perioden (familier med barn som for første gang får lavinntekt i perioden etter trekkingen i år 2000), for eksempel familier med barn som første gang fikk lav inntekt i år 2001, 2002, 2003 og så videre, er ikke inkludert i denne studien.

Avsnittene 3.2–3.5 redegjør for funn i andre levekårsundersøkelser på dette feltet her i landet, samt enkelte relevante studier fra utlandet (særlig skandinaviske land/Norden).

3.1 Sentrale funn i en norsk levekårsundersøkelse som bygger på paneldata (barna og familiene er fulgt gjennom nesten 10 år)

Flere undersøkelser her i landet har blitt utført når det gjelder kjennetegn ved og levekår til barna og familiene som opplever vedvarende lavinntekt.

Den mest omfattende undersøkelsen er trolig NOVAs nevnte panelstudie for perioden 2000–2009 som ble utført i samarbeid med Statistisk sentralbyrå (SSB). SSB trakk et landsomfattende og representativt utvalg av familier med barn i lavinntekt (under 60 prosent av medianinntekten i år 2000) som seinere ble fulgt gjennom tre intervjurunder av SSBs intervjukorps. Etter trekking av to utvalg via registre (inntektsforhold i år 2000) ble intervjudata så innhentet i tre perioder; 2003, 2006 og 2009 for både et lavinntektsutvalg av barn og et noe mindre sammenlikningsutvalg (kontrollutvalg) av barn som ikke var i lavinntekt (Sandbæk, 2004, 2008; Sandbæk & Pedersen, 2010). De samme barn og familiene som ble trukket ut i år 2000 ble fulgt i hele perioden. Barna var i alderen 6–12 år i første intervjurunde (kun foreldrene svarte da for de yngste barna). Ved den siste intervjurunden i 2009 var barna/de unge i alderen 12–18 år. Intervjuene (også spørreskjematillegg) ble de tre årene besvart av både barn/ungdom og foreldre¹³ (Sandbæk & Pedersen, 2010). Prosjektet ble initiert i år 2000 av Norske Kvinners Sanitetsforening, som var NOVAs samarbeidspartner i hele perioden.

¹³ I 2003 svarte riktignok foreldrene på vegne av de yngste barna.

Den landsomfattende og representative undersøkelsen studerer levekårene til barn i familier som i år 2000 hadde en inntekt under 60 prosent av medianinntekten. I den siste rapporten fra 2010 settes prosjektet inn i en både politisk og teoretisk kontekst. Forskerne stilte sentrale spørsmål om hvordan barna og familiene deres har det ti år etter at de ble trukket ut til å delta. Var situasjonen med lavinntekt en engangsforeteelse, varte den lenge (over flere år) og varte den fortsatt ti år etter? Satte familiens situasjon i år 2000 og eventuell etterfølgende lavinntekt sitt preg på barnas skolesituasjon, fritid eller helse så seint som i 2009? (Sandbæk & Pedersen, 2010).

Inntektsutvikling i lavinntektsgruppene

NOVA-rapporten fra 2010 viser at selv om husholdningene med lavinntekt også hadde en positiv inntektsutvikling i perioden 2000–2007, var de absolutte forskjellene i medianinntekt mellom lavinntektsutvalget og kontrollutvalget like store åtte år etter, som de var ved periodens begynnelse. Enkelte familiegrupper hadde en dårligere inntektsutvikling enn andre. Familiene med ikke-vestlig bakgrunn og yrkespassive kommer klart dårligere ut både når det gjelder nivå på inntekten den siste delen av perioden og når det gjelder inntektsvekst over tid (Sandbæk & Pedersen, 2010).

Materiell levestandard

Det er tre undergrupper som skiller seg ut med hensyn til forbruksfattigdom. Ikke-vestlige innvandrere, stabilt inntektsfattige samt enslige forsørgere har en klart høyere risiko for forbruksfattigdom sammenliknet med andre familier. Forskerne stilte i tillegg til spørsmål om forbrugsgoder, også spørsmål om husholdningenes mulighet til å skaffe 10 000 kroner ved hjelp av egne midler. De samme tre gruppene kom klart oftere dårlig ut på dette spørsmålet sammenliknet med andre grupper. Hvis pengene ikke strekker til valgte gruppene de samme strategier: Å skjære ned på daglige utgifter, deretter å redusere personlig forbruk. Svært få vil bruke mindre penger på barna. Men enda færre peker på alternativet om å lage avtaler med banker eller kreditorer (Sandbæk & Pedersen, 2010; Ugreninov, 2010).

Boforhold og boligproblemer

I 2009 hadde lavinntektsutvalget av husholdninger med barn, fortsatt en klart lavere sjanse for å eie sin egen bolig og en klart høyere sjanse for dårligere boforhold sammenliknet med det representative kontrollutvalget av barnefamilier. På den andre siden hadde det også skjedd en bedring av boligsituasjonen til store deler av lavinntektsutvalget. Forskerne påpeker to drivkrefter bak dette. En god del har bedret sin inntektssituasjon og deretter bedret sine boligforhold. Det ser også ut til å være en generell tendens til bedring i boligsituasjonen i takt med at både barna og de voksne i husholdningen blir eldre. Men et betydelig mindretall i lavinntektsutvalget har vært i vedvarende lavinntekt, og har en klart høyere risiko for fortsatt i 2009 å bo til leie og får en dårlig skåre på andre komponenter når det

gjelder boforhold. En litt nedslående konklusjon i rapporten er at kvalitetsproblemene synes større i den kommunalt kontrollerte boligmassen enn i boligmassen ellers. Det er også en relativt høy andel som er trangbodde, både etter objektive og subjektive kriterier, blant familier i gruppen forskerne har kalt stabilt fattige (Nordvik, 2010; Sandbæk & Pedersen, 2010).

Foreldrenes helse

For barna i lavinntektsutvalget vil det være en ekstra belastning om foreldrene ikke bare har dårlig økonomi, men også dårlig helse. I 2009 var helsesituasjonen til foreldrene i lavinntektsutvalget markert dårligere enn blant foreldrene i kontrollutvalget. Dette gjaldt både for kronisk sykkelighet og i enda høyere grad for psykiske symptomer og selvrapportert allmennhelse. Særlig rapporterte foreldrene i det ikke-vestlige lavinntektsutvalget om jevnt over dårligere helsetilstand enn de norske foreldrene i lavinntektsutvalget. Helseforholdene blant foreldrene i lavinntektsutvalget har forverret seg noe mer enn blant foreldrene i kontrollutvalget i årene etter 2003 (den første intervjuundersøkelsen). Helse i lavinntektsutvalget varierte ikke bare med etnisk bakgrunn, men også med levekårsituasjonen i 2009. Helsesituasjonen var bedre om de voksne lever i stabile parforhold i perioden. Den var noe dårligere om inntektssituasjonen fortsatt var dårlig i 2005–2007. Blant mødrene var helsesituasjonen dårligere hvis de var eneforsørgere, blant fedrene var helsen dårligere hvis de hadde husholdningsinntekt under lavinntektsgrensen også i perioden 2005–2007. Sykelighet blant de voksne i lavinntektsfamiliene er en av grunnene til at en del husholdninger fortsetter å være fattige ut over på 2000-tallet (Elstad, 2010b; Sandbæk & Pedersen, 2010).

Trivsel og prestasjoner i skolen

Blant barn som gikk i barne- og ungdomsskolen i 2009 fant forskerne relativt små forskjeller med hensyn til skoletrivsel mellom lavinntekts- og kontrollutvalget. Langt de fleste i begge utvalgene oppga at de trivdes godt eller veldig godt på skolen. Blant unge i ungdomsskolen fant forskerne derimot forskjeller mellom utvalgene når det gjaldt selvpoppgitte karakterer. I matematikk var gjennomsnittskarakteren 3,3 i lavinntektsutvalget og 3,9 i kontrollutvalget. Også i norsk og engelsk fant vi forskjeller i selvpoppgitte karakterer mellom utvalgene. Karakterene var for begge disse fagene også noe bedre i kontrollutvalget enn i lavinntektsutvalget. Derimot fant forskerne små eller ingen forskjeller i karakterer mellom norske og ikke-vestlige innvandrere i lavinntektsgruppen.

Blant elever i videregående skole fant undersøkelsen ingen forskjeller mellom lavinntektsutvalget og kontrollutvalget når det gjaldt deltaking i programmer som ga studiekompetanse i 2009. Unge med ikke-vestlig bakgrunn i lavinntektsutvalget valgte vel så ofte programmer som ga studiekompetanse som unge med norsk bakgrunn i dette utvalget.

Også i videregående skole var trivselen generelt høy og forskjeller mellom inntektsgruppene var små. Men også i videregående fant forskerne forskjeller i selvpoppgitte karakterer mellom utvalg og grupper med ulik inntektshistorie.

Forskjellen var størst for matematikk hvor gjennomsnittet var 3,4 i lavinntektsutvalget og 3,9 i kontrollutvalget. Elever i lavinntektsgruppen med ikke-vestlig bakgrunn gjorde det litt dårligere i matematikk enn elever med norsk bakgrunn i denne alderen.

Blant 16–18-åringene i lavinntektsutvalget, hadde vel tolv prosent sluttet på skolen mot fem prosent i kontrollutvalget. Forskerne fant i denne undersøkelsen derimot ingen forskjeller mellom elever med ikke-vestlig og norsk bakgrunn i lavinntektsutvalget når det gjaldt å slutte på skolen.

Bruken av spesialundervisning og andre hjelpetjenester var høyere i lavinntektsutvalget enn i kontrollutvalget. I gruppen som var stabilt fattige eller hadde nedadgående mobilitet, hadde 20 prosent brukt spesialundervisning, mot 13 prosent i kontrollutvalget. Blant dem som benyttet spesialundervisning i 2009, var det mye større sannsynlighet for også å ha brukt andre hjelpetjenester som barneverntjenesten og barne- og ungdomspsykiatri (Kristofersen, 2010b; Sandbæk & Pedersen, 2010).

Fritid og sosial deltakelse

Blant jenter med ikke-vestlig bakgrunn i lavinntektsutvalget som gikk i ungdomsskolen i 2009, fant forskerne som i den tidligere intervjuundersøkelsen i 2006, en høy andel som aldri trener i organiserte lag mv. I 2009 var andelen 65 prosent i denne gruppen mot kun 25 prosent i kontrollutvalget. For ungdom i videregående skole fant vi i 2009 ikke lenger denne forskjellen mellom disse to gruppene av jenter.

Når det gjaldt deltaking i kor, korps, orkester, speideren mv. fant undersøkelsen i 2009 fortsatt forskjeller mellom ungdom med ikke-vestlig bakgrunn i lavinntektsutvalget og ungdom i kontrollutvalget. En langt høyere andel både i ungdomsskolen og i videregående skole deltok i slike aktiviteter i kontrollutvalget.

Når det gjaldt muligheten for å ta med seg venner hjem, så det ut til at de ulikhetene undersøkelsen hadde observert i 2006, særlig mellom barn med ikke-vestlig bakgrunn og barn med norsk bakgrunn i lavinntektsutvalget, var blitt redusert (Kristofersen, 2010a; Sandbæk & Pedersen, 2010).

Barns opplevelse av ressurser i familieøkonomien og egne materielle ressurser

Som i tidligere undersøkelser, fant forskerne i 2009 at det store flertallet både i lavinntektsutvalget og i kontrollutvalget ga uttrykk for et positivt syn på familieøkonomien. Barna i lavinntektsutvalget er imidlertid noe mer tilbøyelige til å rapportere om dårlig familieøkonomi enn barn i kontrollutvalget. Barn i lavinntektsgruppen oppgir også gjennomgående å ha noe mindre materielle ressurser enn barn i kontrollutvalget. Disse forskjellene har blitt noe forsterket siden den forrige intervjuundersøkelsen (i 2006) (Hansen, 2010; Sandbæk & Pedersen, 2010).

Barnas helse

Barna og de unge i lavinntektsfamiliene opplever sin helse som dårligere enn barna i kontrollutvalget. Når foreldrene svarte på hvordan de opplever sine barns helse, ble forskjellene mellom utvalgene enda større. I lavinntektsutvalget mente om lag 55 prosent av de norske foreldrene at deres barn har «svært god helse», mens dette gjaldt om lag 40 prosent av de ikke-vestlige foreldrene. 70 prosent av foreldrene i kontrollutvalget (samme aldersgrupper) opplevde at deres barn hadde «svært god helse». Barna i lavinntektsutvalget hadde om lag dobbelt så høyt skolefravær av sykdom som barna i kontrollutvalget, og de rapporterte om flere psykosomatiske plager og symptomer. De hadde også mer kontakt med helsetjenester. Det er ingen samvariasjon mellom helserapportering og lavinntektsfamiliens inntektssituasjon ut over 2000-tallet. Men forskjellene i rapportering av plager og psykosomatiske symptomer så ut til å øke mellom de to utvalgene i 16-18-årsalderen, noe forskerne tolket som at familiens inntektssituasjon blir mer belastende for de unge i denne alderen enn tidligere i oppveksten (Elstad, 2010c; Sandbæk & Pedersen, 2010).

3.2 Sentrale funn i en kunnskapsoppsummering fra NOVA 2018 samt oppdatert forskning for øvrig de seinere årene

Nasjonale funn

NOVA publiserte nylig en rapport fra en kunnskapsoppsummering om barn i lavinntektsfamilier (Hyggen et al., 2018)¹⁴.

I denne rapporten (og et vedlegg) redegjøres for omfattende litteratursøk som gjaldt både norsk, nordisk og internasjonal forskningslitteratur. Man gjennomgår resultatene og konkluderer med hva som er de viktigste funnene, og på hvilke delområder det finnes mye forskning. Forskerne fant svært mye litteratur og måtte avgrense perioden.

Forfatterne inkluderte 34 systematiske gjennomganger fra det internasjonale litteratursøket publisert i perioden fra 2004 og fram til 2018 i den foreliggende kunnskapsoppsummeringen. Fra det nordiske litteratursøket ble 325 artikler tatt med. Disse omhandler konsekvenser av lavinntekt/ fattigdom for barn og unge på ett eller flere av de områdene som studien omhandler (bl.a. helserelaterte områder, familie, sosiale relasjoner, kriminalitet, nabolageffekter, utdanningsrelaterte utfall).

Når det gjelder faglige funn i den litteraturen som ble gjennomgått, sto omfang og utvikling av fattigdom blant barn og barnefamilier i Norge sentralt.

¹⁴ De tre forskerne som utarbeidet rapporten arbeider ved de tre instituttene NOVA, AFI og SIFO på OsloMet – Storbyuniversitetet.

Etter en begrepsdrøfting (deler av den er henvist til i en begrepsdrøfting i et tidligere kapittel i dette notatet) kommer litteraturstudien inn på omfanget for en del av indikatorene for barnefattigdom eller permanent lavinntekt i barnefamilier.

Gjennom de ti–femten siste årene har antall og andelen barn og unge som vokser opp i vedvarende lavinntekt (EUs skala, under 60 prosent av medianen), økt betydelig. Fra å ligge på 3,3 prosent av barn og unge i 1999–2001 (Kristofersen, 2017b; Omholt, 2016), har andelen økt gradvis til å ligge på 10,3 prosent i 2014–2016 (Epland, 2018; Hyggen et al., 2018; Statistisk sentralbyrå, 2017, 2018b). Tallet på 10,3 prosent innebærer at om lag 101 000 barn og unge her i landet levde i permanent lavinntekt basert på beregninger for de tre årene 2014–2016.

Hyggen og kolleger viser blant annet at oppvekst i lavinntektsfamilier påvirker sannsynligheten for overgang til arbeid negativt over hele Europa. Oppvekst i lavinntektsfamilier i både Norge og det øvrige Norden viser sammenheng med lavere utdanningsopptak, tidligere overgang inn i arbeidslivet, høyere risiko for arbeidsledighet, lengre varighet av arbeidsledighet. De viser også at de som vokser opp i lavinntektsfamilier har lavere alder for inngåelse av parforhold og lavere alder for foreldreskap.

Både ungdom og unge voksne som har vokst opp i vedvarende lavinntekt, viser høyere forekomst av sykdom og tidlig død enn barn fra mer velstående familier. Barn og unge som vokser opp i lavinntekt i Norge har dårligere helse enn barn som vokser opp i familier med bedre inntekter. De har omtrent dobbelt så høyt skolefravær på grunn av sykdom som andre barn og unge. Flere av de nordiske studiene finner at for barn og unge som vokser opp i lavinntekt, øker andelen med helseproblemer, særlig psykosomatiske helseutfall, med alderen (Hyggen et al., 2018).

Geografiske ulikheter og variasjoner mellom byer og storbystrøk

Både analyser fra SSB og kunnskapsoppsummeringen fra NOVA, har vært opptatt av de til dels betydelige geografiske og regionale variasjonene i andeler av barn og unge som lever i vedvarende lavinntekt her i Norge.

I landets seks største byer, Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand og Drammen, bor en tredel av barn i vedvarende lavinntekt her i landet (31 500 av de om lag 98 000 barna med vedvarende lavinntekt i 2015). Hvert femte barn (om lag 18 500) av disse barna bor i Oslo (Brattbakk & Andersen, 2017).

Når det gjelder flere variasjoner mellom kommuner, viser vi til uttak av Statistikkbanken for enkelte andre kommuner også i kapittel 4.

I de største byene, særlig i Oslo, er det store ulikheter også mellom bydelene når det gjelder andel barn som bor i hushold med vedvarende lavinntekt i perioden 2013–2015. Bydelene i Oslo er store, inntil 55 000 innbyggere, og alle er større enn alle små og de fleste mellomstore kommuner i Norge når det gjelder innbyggertall. Åtte av Oslos bydeler hadde de klart høyeste andelen barn i vedvarende lavinntekt i hele landet, høyere enn noen andre kommuner. Det gjelder

Gamle Oslo (34 prosent), Stovner (29 prosent), Søndre Nordstrand (27 prosent), Grünerløkka og Alna (begge 26 prosent), Grorud (25 prosent), Bjerke (23 prosent) og Sagene (22 prosent). Disse bydelene hadde alle mellom 27 000 innbyggere (Bjerke) og 55 000 innbyggere (Grünerløkka) (Hyggen et al., 2018).

Ingen av de andre største byene her i landet har ifølge Hyggen og kolleger bydeler med så høye andeler barn i vedvarende lavinntekt som disse bydelene i Oslo. Utenfor Oslo er det bare Årstad i Bergen (21 prosent barn i vedvarende lavinntekt) som kommer opp mot nivået i enkelte av de nevnte bydelene i Oslo. Storhaug i Stavanger og Heimdal i Trondheim ligger på nivå med landsgjennomsnittet (10 prosent) (Hyggen et al., 2018).

Hyggen og kolleger siterer Brattbakk og Andersen som analyserte variasjonen mellom delbydeler i Oslo når det gjaldt blant annet barn i vedvarende lavinntekt (Brattbakk & Andersen, 2017). Brattbakk fant svært store forskjeller mellom 92 slike delbydeler i Oslo. I et av nabolagene/ delbydel i Vestre Aker var andelen 2,4 prosent mot en andel på 63,7 prosent i et nabolag/delbydel i Gamle Oslo. I tre av delbydelene i Gamle Oslo bodde fra om lag 49 til nær 64 prosent av barna i lavinntektshushold. Noen delbydeler i Oslo ligger også meget lavt i andel barn i lavinntektshushold. Ti delbydeler har under 4,5 prosent barn i lavinntektshushold. Disse delbydelene ligger i bydelene Vestre Aker, Ullern og Nordre Aker i Oslo vest, men og i Nordstrand bydel i Oslo sørøst (Hyggen et al., 2018).

3.3 Annen litteratur

I dette avsnittet tar jeg dels opp noe litteratur som er nevnt i den omtalte rapporten av Hyggen og kolleger, men og litteratur jeg har funnet gjennom egne litteratursøk eller på annen måte. Litteraturen vist til her har i noen grad blitt publisert etter at Hyggen og kolleger foretok sine litteratursøk.

Vitenskapelige publiseringer og rapporter

Forskere ved Institutt for sosialfag ved daværende Høgskolen i Oslo og Akershus, har skrevet rapporten *Barnefattigdom, helse og livssjanser. Hva kan kommunene gjøre?* (Bekken, Dahl & Wel, 2018). Rapporten var den andre i en serie av fire rapporter skrevet på oppdrag for Helsedirektoratet. Forskerne oppsummerer funnene og forslagene i rapporten sin i ni såkalte «nøkkelbudskap». De viser innledningsvis til lovgrunnlaget (blant annet Folkehelsesloven av 2012) som uttrykker at kunnskap om forekomsten av fattigdom på lokalt nivå og innsikt i dens årsaker og konsekvenser er en lovpålagt kommunal oppgave.

Det første nøkkelpunktet til Bekken og kolleger er at andelen barn som vokser opp i fattigdom i Norge har økt. De bruker målet barn i vedvarende lavinntekt og nevner at dette nærmer seg ti prosent¹⁵.

¹⁵ Bekken og kolleger sine referanser til dette tallet ('noe under 10 prosent') viser til tall som SSB publiserte for 2014 (i 2016). Det tilsvarende tallet fra SSB var per 2017 steget til 10,7 prosent (SSB 2019).

Deres andre nøkkelbudskap er at det finnes mange årsaker og kilder til fattigdom, og blant de viktigste er arbeidsledighet, lav eller ingen utdanning, status som mottaker av sosialhjelp eller andre offentlige ytelser og det å være enslig forsørger.

Deres tredje nøkkelpunkt er at barn som vokser opp i fattigdom har dårligere livs-sjanser enn andre barn. De deltar i færre aktiviteter, har større risiko for frafall under videregående opplæring, de har flere helseplager enn andre barn og har større risiko for å få dårligere helse og livskvalitet som voksne.

Bekken og kollegers fjerde nøkkelpunkt gjelder at det i Norge er tverrpolitisk enighet om at barnefattigdom er uheldig og bør avhjelpes.

Det femte nøkkelbudskapet i rapporten er at inntektsoverføringer som hever inntekten i fattige familier, er et effektivt virkemiddel, men at barn og familier som lever i fattigdom ofte har behov for flere tiltakstyper.

De nevner som et sjette nøkkelpunkt at tiltak som skal hjelpe kan være målrettede, men at det bør gjøres «innenfor rammen av tiltak for alle» for å hindre stigmatisering.

Et sjuende punkt i rapporten til Bekken og kolleger, er at fagpersoner i helse- og sosialtjenesten må ha kunnskap om etnisitet, kultur, flyktningsproblematikk og integrasjon som en del av fagkompetansen sin (Bekken et al., 2018).

Politisk prioritering i kommunene er og et viktig punkt for at tjenestene skal kunne møte barnefattigdom med gode tiltak for barn og unge og deres familier. Bekken og kolleger nevner under punkt åtte betydningen av medvirkning, tilgjengelighet til tjenestene, god organisering på tvers av tjenester, engasjement og lokal tilpasning for å få gjennomført vellykkete tiltak.

Som et siste såkalt nøkkelbudskap, nevner Bekken og kolleger at det i norske kommuner er satt i verk mange tiltak mot fattigdom, men at mange av disse ikke er evaluert. De påpeker at det er behov for flere og systematiske evalueringer av tiltak for å få mer kunnskap om de virkninger tiltakene har for mottakerne (Bekken et al., 2018).

Nørgaard og kolleger i SSB har skrevet et omfattende notat om indikatorer til FNs bærekraftsmål (Nørgaard et al., 2018).

Forskere ved blant annet Universitetet i Oslo har sammen med ansatte innen helsetjenesten i Oslo kommune og forskere i USA, utviklet satsingen på et spesifikt program innen helsestasjonstjenesten (et program for nye mødre – The «New Mothers» program) ved hjemmebesøk i familier fra gestasjonsalder 28 uker til barnet er to år (Leirbakk et al., 2018). Programmet baserte seg på salutogen teori med vekt på motstandskraft og styrke. Ved hjemmebesøkene ble det lagt vekt på informasjon samt støtte og empatiske samtaler hvor helsesykepleiere hjalp mødre å identifisere styrke og ressurser (Leirbakk et al., 2018).

Johnsen, Bjørknes, Iversen og Sandbæk har analysert barnas eget syn på sin skolekompetanse i lavinntektsfamilier (Johnsen, Bjørknes, Iversen & Sandbæk, 2018).

Målsettingen med studien var tredelt: 1) Å identifisere sammenhenger (om noen) mellom selvopplevd skolekompetanse hos norske unge versus unge med minoritetsbakgrunn i lavinntektsgruppene. 2) Å identifisere forskjeller (om noen) i oppfatningen av typer av oppdragerstiler (parenting styles). 3) Å avgjøre om måten å være foreldre på kan forutbestemme selvopplevd skolekompetanse i de to gruppene. Johnsen og kolleger benyttet et utvalg bestående av 253 unge i alderen 12–18 år i 2009¹⁶. Av disse hadde 130 norsk og 123 hadde minoritetsbakgrunn. Man benyttet ulike skalaer for å måle både skolekompetanse¹⁷ og ulike oppdragerstiler¹⁸. Barna med minoritetsbakgrunn hadde høyere nivåer av selvopplevd skolekompetanse enn barn med norsk bakgrunn. Det ble ikke observert noen signifikante forskjeller mellom gruppene i deres erfaring av ulike stiler for oppdragelse. Støtte og tilsyn var positivt korrelert med selvopplevd skolekompetanse, mens forsømt oppmerksomhet var negativt korrelert. Funnene indikerer hvordan skoler og ansvarlige politikere kan undersøke hvilke typer av støttefamilier kan trenge for å tilpasse seg sin oppdragerrolle på en gunstig måte (Johnsen et al., 2018).

Både Aslak Syse (Syse, 2018) og Yasman Aalaei (Aalaei, 2017) har skrevet artikler som helt eller delvis omhandler barnefattigdom fra juridisk synsvinkel – dels tverrfaglig synsvinkel. Syse sin artikkel beskriver og drøfter lovendringer på flere felter samt endringer i stønader mv. som kan ha relevans for barnefattigdom.

Barn i asylmottak er også en gruppe som oftest er fattige. Seeberg har i en artikkel gjennomgått endringene i stønadene deres og forskning om deres situasjon i perioden (Seeberg, 2017).

To forskere i SSB publiserte i 2018 en rapport kalt *Materielle og sosiale mangler i den norske befolkningen. Resultater fra Levekårsundersøkelsen EU-SILC* (With & Thorsen, 2018). Formålet med rapporten var å belyse fattigdomsproblemer i den norske befolkningen med utgangspunkt i hvordan folk selv opplever sin økonomiske og materielle situasjon.

Innledningsvis drøfter forskerne datagrunnlag og definisjoner. De drøfter videre om noen, og eventuelt hvilke, grupper med særlig risiko for fattigdom som er underrepresentert i Levekårsundersøkelsens utvalg. De fant at andelen som

¹⁶ Utvalget utgjorde om lag en tredel av de unge som inngikk i panelundersøkelsen nevnt i avsnitt 3.1: *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000–2009* (Sandbæk & Pedersen 2010). Den utvalgte tredelen hadde familieinntekt under 60 prosent av medianen i tre påfølgende år i perioden 2003–2009. Barna var i alderen 6–12 år i den første intervjurunden i 2003 og i alderen 9–15 år i den andre runden i 2006.

¹⁷ En norsk tilpasning av Scholastic Competence subscale of Harter's Self-Perception profile for Adolescents.

¹⁸ Tre skalaer ble benyttet (tilpasset norske forhold): Støtte (support), tilsyn (monitoring) og forsømt tilsyn/liten eller ingen oppmerksomhet (neglect).

tilhører en lavinntektshusholdning i levekårsutvalget er noe mindre enn i inntektsregisteret (det siste representerer en såkalt fulltelling for populasjonen). Også personer med innvandrerbakgrunn er underrepresentert i levekårsutvalget. Forskerne antar at dette særlig gjelder innvandrere med kort botid og begrensede kunnskaper i norsk. Forskerne anser derfor funnene i rapporten som et nedre anslag for omfanget av selvrapporterte fattigdomsproblemer i befolkningen.

Gruppene som i særlig grad rapporterer om mangler er sosialhjelpsmottakere, enslige forsørgere, personer i hushold med årlig og vedvarende lavinntekt, samt personer som er innvandret fra Afrika, Asia og enkelte andre land.

Når det gjelder goder som savnes, er det størst andel i befolkningen som ikke har råd til nye møbler (6 prosent), bil (5 prosent), en ukes ferie utenfor hjemmet (også 5 prosent) og tannlegebehandling (4 prosent) (With & Thorsen, 2018). Dette er goder som i enda noe høyere grad mangler i de mest vanskeligstilte gruppene. I disse gruppene mangler en del også goder som nye klær, ukentlige kjøtt- og fiskemåltider, og sosiale goder som fritidsaktiviteter og mulighet til å gå ut og spise.

Undersøkelsen drøfter også utviklingen i hele befolkningen i perioden 2009–2017. Andelen av befolkningen som mangler goder er stabil, mens andelen av befolkningen i vedvarende lavinntekt i inntektsregisteret har vært økende. Dette får forskerne til å anta at de mest vanskeligstilte i økende grad er underrepresentert i levekårsdataene (With & Thorsen, 2018).

Et eget kapittel (kapittel 7) i Levekårsundersøkelsen EU-SILC tar opp materielle og sosiale mangler blant barn. Kapitlet viser, slik vi også fant i den tidligere omtalte panelundersøkelsen fra NOVA (Sandbæk & Pedersen 2010), at det ikke er veldig utbredt med mangler blant barn her i landet. Likevel rapporterer barnefamilier med lavinntekt, lav utdanning, lav arbeidsintensitet, mottakere av sosialhjelp og innvandrere i langt større grad enn andre familier, at barna mangler goder og at de oftere mangler flere goder samtidig. Barna i familier med lavinntekt opplever i større grad enn andre barn at de mangler både grunnleggende goder samt forbruksgoder (With & Thorsen, 2018).

Mona Sandbæk publiserte i 2017 en artikkel angående europeisk politikk for å fremme (promote) barnerettigheter (Children's Rights) og å bekjempe barnefattigdom (Sandbæk, 2017).

En tidligere publisert bok, *Ung voksen og utenfor*, har drøftet mange spørsmål om ungdom som er i risiko for å falle utenfor – blant annet på grunn av familienes lavinntektsproblemer. Denne studien baserer seg på kapitler fra flere store norske longitudinelle undersøkelser (Hammer & Hyggen, 2013).

En systematisk litteraturundersøkelse fra USA i 2018 viser at et flertall av de identifiserte studiene som forsøkte å predikere framtidige voldshendelser og omsorgssvikt i familier ut fra indikatorer på lav husholdsinntekt og fattigdom (økonomisk utrygghet), klarte å predikere slik vold/omsorgssvikt (Conrad-Hiebner &

Byram, 2018). Både inntektstap, materiell fattigdom og boligfattigdom predikerte/påvirket risiko for vold og omsorgssvikt overfor barn (studien er nærmere omtalt i rapporten til Hyggen og kolleger, 2018).

En ny studie som sammenlikner barnefattigdom i flere vestlige land, blant dem Norge og Finland, ble publisert tidlig i år (Rothwell, Ottusch & Finders, 2019).

I januar i år publiserte Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, VIVE, i København en rapport om utgiftsbehovet på «det spesialiserte børne- og ungeområde» i København. Undersøkelsen innbefattet en sosioøkonomisk analyse som viste at utgiftene til utsatte barn og unge hadde gått ned til nesten 20 prosent under landsgjennomsnittet i 2016 fra litt over landsgjennomsnittet i 2009 (Petersen, Jakobsen & Ruge, 2019). Undersøkelsen tolker dette som at københavnske barn var blitt bedre stilt i 2016 enn de var for noen år tilbake. Undersøkelsen tar høyde for forskjeller i barnas demografiske, sosioøkonomiske og helsemessige karakteristika (Petersen et al., 2019).

Undersøkelsen viser til bruk av en del variabler som virker viktige i fattigdoms- og lavinntektsanalyser, men som vi i Norge har vanskelig for å få en enkel samlet tilgang til på registerbasis (for eksempel antall besøk hos fastlege de siste 5 år for både mor, far og barn, antall innleggelser på sykehus de siste 5 år for hele familien, om mor og eller far har hatt kontakt med tannlege de siste 5 år, mors eller fars overtredelse av straffeloven de siste 5 år) (Petersen et al., 2019).

Andre typer av bidrag (kronikker, nyhetsmeldinger)

NTB, Dagbladet og flere medier har formidlet at en del kommuner betrakter barnetrygden som inntekt og trekker den fra eventuell sosialhjelp til barnefamilier (unntatt Oslo og Bergen, samt noen kommuner til). Denne nyheten kom som en del av statsbudsjettdebatten etter at Kristelig Folkeparti fikk gjennomslag i Regjeringen om økt barnetrygd på 1000 kroner per måned per barn. (Dagbladet (Mats Rønning), 2018).

Mona Sandbæk har også skrevet en kronikk, *Fattigdom må fram i lyset* (Sandbæk, 2018). Den handler om den manglende avhjelpingen av fattigdom i barnevernfamiliene, som Sandbæk hevder er godt dokumentert.

Flere publiseringer fra SSB de seinere årene gjelder antall og andeler barn i vedvarende lavinntekt: (Epland & Kirkeberg, 2014, 2016, 2017).

Kontantstøtten har også vært drøftet som en viktig inntektskilde for en del av småbarnsfamiliene. En analyse fra SSB i januar 2019 (Sandvik, 2019) viser at kontantstøtten er blitt mer brukt igjen etter 2012, etter noe mindre bruk av den en periode tidligere. Kontantstøtten ble tidligere gitt for barn i alderen 13–36 måneder som ikke gikk i barnehage, men i 2012 ble det foretatt en endring hvor den kun blir gitt for barn i alderen 13–23 måneder som ikke går i barnehage, og den ble også oppjustert. Blant dem som mottok kontantstøtte i 2017 var den mest

utbredt i familier som tjener dårlig. Fem av ti innvandrer mødre med lavinntekt mottar kontantstøtte (Sandvik, 2019).

SSB sendte ut en nyhetsmelding i januar 2019 om at *store familier*¹⁹ som er sosialhjelpsmottakere, oftere enn andre bor i kommunale boliger. Av de 132 000 sosialhjelpsmottakerne i Norge i 2017, var det rundt 34 000 som forsørget barn under 18 år. Over halvparten av disse var enslige forsørgere. Samlet var det 70 000 barn som ble forsørget av en sosialhjelpsmottaker. SSB skriver også at personer som mottar sosialhjelp ofte er utsatt for fattigdomsproblemer. De fleste sosialhjelpsmottakere med barn leier bolig (59 prosent leier privat bolig, 28 prosent leier av kommunen og ni prosent eier egen bolig). I tillegg til dem som eier eller leier bolig, er det 200 sosialhjelpsmottakere med barn uten bolig. Familier med flere barn leier i større grad enn dem med ett barn kommunale boliger (Skjøstad, 2019b).

I februar 2019 publiserte SSB to relevante nyhetsmeldinger. Den første viser at det i 2017 (siste tilgjengelige statistikkår) var enda flere barn med vedvarende lave husholdningsinntekter enn året før (Epland & Normann, 2019). Som nevnt tidligere i dette notatet, fant SSB at i 2017 levde 10,7 prosent av alle barn og unge her i landet i vedvarende lavinntekt, noe som utgjør om lag 106 000 barn og unge. Dette var en økning fra 10,3 prosent året før.

Rundt 50 000 personer lever av sosialhjelp uten andre inntekter ved siden av i 2017, skriver SSB i en nyhetsmelding i slutten av februar (Skjøstad, 2019a). Av meldingen framkommer også at barnefamilier i gruppen som kun lever av sosialhjelp får utbetalt mest, men at utbetalingene varierer med familiesituasjon. Enslige forsørgere fikk i snitt utbetalt rundt 12 800 kroner per måned (2017) og par med barn fikk i snitt utbetalt 15 500 kroner per måned. Utbetalingene øker med antall barn med mellom 1 400 og 2 800 kroner.

I denne artikkelen framgår også at 85 prosent av kommunene her i landet inkluderer barnetrygd i mottakerens inntektsgrunnlag før de beregner sosialhjelpsutbetalingen og 90 prosent av kommunene inkluderer kontantstøtten (også data for 2017)²⁰. 14 prosent av landets kommuner inkluderer barns inntekt i beregningsgrunnlaget når de måler ut stønad (Skjøstad, 2019a).

Om lag 21 500 barn her i landet forsørges av en sosialhjelpsmottaker som lever kun av sosialhjelp i 2017. Av disse bor 14 000 i en kommune der barnetrygden inngår som en del av mottakerens inntekt (Skjøstad, 2019a).

¹⁹ Min kursivering.

²⁰ SSB skriver at barnetrygd og kontantstøtte er beløpsmessig relativt store, og kan være viktige overføringer for familier med sosialhjelp. Hvis kommunen regner barnetrygd og kontantstøtte som inntekt, må den også ta hensyn til utgifter til barnet og eventuelt barnepass på utgiftssiden.

4 Barn i lavinntektsfamilier i hele landet og i sju kommuner/byer

Blå Kors Barnas Stasjon har prosjekt/tiltak i de sju kommunene Oslo, Trondheim, Bergen, Fredrikstad, Drammen, Kristiansand og Hamar. Vi har i dette NOVA-prosjektet hentet ut data i Statistikkbanken over utviklingen i blant annet andel barn i familier med lavinntekt i disse kommunene.

Flere mål kan være aktuelle²¹, men til dette NOVA-notatet har vi hentet ut målene for «EU-skala 50 prosent» og «EU-skala 60 prosent» drøftet i avsnitt 2.3 om begreper når det gjelder barn i lavinntekt og barnefattigdom.

Tabell 1. Personer under 18 år i privathusholdninger i alt og prosentandel med årlig inntekt etter skatt per forbruksenhet i ulike avstander til medianinntekten. EU-skala 50 og 60 prosent i sju kommuner²² og hele landet for årene 2015–2017. Kilde: Statistikkbanken, SSB, utdrag tabell 08764.

Kommuner	Personer under 18 år			EU-skala 50 prosent			EU-skala 60 prosent		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017	2015	2016	2017
0106 Fredrikstad	16362	16478	16520	9,6	10,1	10,8	16,8	17,6	18,6
0301 Oslo kommune	127852	129367	130232	10,7	10,7	10,6	18,4	18,4	18,2
0403 Hamar	5702	5793	5848	7,7	7,5	8,1	13,1	13,4	13,8
0602 Drammen	14223	14294	14298	11,0	10,7	11,5	19,4	19,4	19,9
1001 Kristiansand	19624	19830	19833	7,0	7,4	7,9	13,4	14,0	14,6
1201 Bergen	56295	56372	55948	5,7	5,6	5,9	10,9	10,8	11,7
1601 Trondheim (-2017)	37918	38257	38625	4,2	4,4	5,1	8,6	9,0	9,7
0 Hele landet	1118912	1121400	1119597	6,2	6,5	6,8	11,9	12,3	12,8

²¹ «OECD-skala 50 prosent» og «OECD-skala 60 prosent, er to andre mål som SSB også beregner og publiserer på kommunenivå. Jeg har hentet ut også disse tallene for de berørte kommunene, men ikke publisert dem i dette notatet fordi det blir mange tall å forholde seg til. Kommentarene mine går i første rekke på «EU-skala 60 prosent» siden det er denne beregningen SSB selv omtaler mest, siden dette er målet som er benyttet i en del norske studier av barn i lavinntekt (bl.a. Sandbæk (red.) 2004, Sandbæk (red.) 2008, Sandbæk og Pedersen (red.) 2010) og siden det er særlig disse tallene som trekkes fram i mediedebatten. Se for øvrig definisjon og omtale av de ulike lavinntekts- og fattigdomsmålne i kapitlet om begrepsdrøfting.

²² Statistikken egner seg ikke til å rangere kommuner. Det er viktig at statistikken ses i sammenheng. Indikatorene bør ikke tolkes hver for seg, men i et helhetsbilde. Tolkningen må kombineres med kunnskap om lokale forhold. For eksempel, en høy andel barn i husholdninger med lavinntekt kan skyldes at kommunen har bosatt mange flyktninger, eller at kommunen opplever en nedgang i arbeidsmarkedet (jevnfør også Bufdir 2018).

Som vi ser av tabell 1 viser tallene fra Statistikkbanken at i Drammen kommune bodde 19,9 prosent barna i hushold med lavinntekt (EU-skala 60 prosent) i 2017. Fredrikstad (18,6 prosent) lå også betydelig over landssnittet (12,8 prosent). I Oslo kommune bodde 18,2 prosent av barna i hushold med lavinntekt 2017 (man har i denne tabellen benyttet en ett-årig oversikt hvor det siste året var 2017 – vedvarende (treårig) lavinntekt er kun publisert for fylker i Statistikkbanken). Fem av de sju byene (i tillegg til Drammen, Oslo, og Fredrikstad gjaldt det Kristiansand og Hamar) hadde høyere andel barn i vedvarende lavinntekt enn det som var landsgjennomsnittet. I både Trondheim (9,7 prosent) og Bergen (11,7 prosent) bodde en noe lavere andel enn landssnittet av barn i lavinntekts-hushold (EU-skala 60 prosent) i 2017.

Vi ser at ved å benytte det strengere kravet, EU 50 prosent skalaen, ligger prosenttallene for alle byene lavere, det samme gjør landssnittet. Hovedresultatene blir de samme med EU 50 prosent skalaen, nemlig at Drammen, Fredrikstad og Oslo begge ligger ganske høyt sammenliknet med landssnittet, og Bergen og Trondheim fortsatt ligger litt under. De andre byene i denne oversikten ligger fortsatt over landssnittet med bruk av EU 50 skalaen.

Både landsgjennomsnittet og flere av byene sine mål for barn i lavinntekt, hadde økt i perioden 2015–2017 – *dette gjaldt enten vi så på EU-skala 50 prosent eller EU-skala 60 prosent* (men ikke for Oslo som lå høyt allerede i 2015, og heller ikke i så stor grad Bergen som lå litt under landssnittet hele perioden).

En nettside i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet gir henvisning til SSBs tall for barn i hushold med vedvarende lavinntekt hvor tall for de samme sju kommunene kan hentes ut. Vi har her tatt ut tall for perioden 2013–2016 (vedvarende lavinntekt, og hvor i tillegg både antall og andeler barn og husholdninger er oppgitt).

Tallene i tabell 2 (neste side) som er lastet ned fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet sin nettside vedrørende «barnefattigdom», gir de samme tendensene for de sju kommunene, men vi finner her tall for vedvarende lavinntekt (i tabell 1 fra Statistikkbanken var det lavinntekt et enkelt år). Drammen ligger her også høyest med et mål på 18,6 prosent av barna i vedvarende lavinntekt, Oslo (17,6 prosent) nest høyest og Fredrikstad (16,2 prosent) tredje høyest. De tre kommunene ligger alle betydelig over landsgjennomsnittet (i denne tabellen 10,3 prosent). Denne tabellen viser også hvor mange barn det gjelder i hver kommune (absolutte tall og prosent, barn 0–17 år) og hvor mange husholdninger det gjelder (både absolutte tall og prosent av hushold med barn i hver kommune).

Vi kjenner igjen tallet 101 320 barn i hele landet i vedvarende lavinntekt 2016 (og altså de to foregående årene, 2014 og 2015). Det tilsvarende tallet for 2015 nasjonalt, 98 175, gjelder antall barn i vedvarende lavinntekt dette året samt de to foregående årene 2013 og 2014.

Tabell 2. Barn under 18 år og antall husholdninger i vedvarende lavinntekt²³. Absolutte tall og prosent. EU-skala 60 prosent i sju kommuner og hele landet for årene 2013–2016. Kilde: Bufdir https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnefattigdom/#/ og SSB.

Sted	Enhet	Tallformat	Verdier			
			2013	2014	2015	2016
Hele landet	barn	antall	84 309	92 105	98 175,0	101 325
		prosent	9,0	9,4	10,0	10,3
	husholdning	antall	..	..	..	57 324
		prosent	..	..	..	9,1
Oslo kommune	barn	antall	16 909	17 619	18 552	18 998
		prosent	17,0	16,9	17,5	17,6
	husholdning	antall	..	..	..	10 235
		prosent	..	..	..	13,7
Bergen	barn	antall	3 938	4 246	4 496	4 689
		prosent	8,0	8,7	9,2	9,6
	husholdning	antall	..	..	..	2 755
		prosent	..	..	..	8,6
Trondheim	barn	antall	2 143	2 385	2 469	2 493
		prosent	7,0	7,3	7,5	7,5
	husholdning	antall	..	..	..	1 593
		prosent	..	..	..	7,2
Drammen	barn	antall	1 803	2 040	2 184	2 311
		prosent	15,0	16,8	17,7	18,6
	husholdning	antall	..	..	..	1 233
		prosent	..	..	..	15,3
Fredrikstad	barn	antall	1 943	2 061	2 248	2 385
		prosent	13,0	14,1	15,3	16,2
	husholdning	antall	..	..	..	1 256
		prosent	..	..	..	13,1
Hamar	barn	antall	486	559	575	582
		prosent	10,0	10,9	11,3	11,3
	husholdning	antall	..	..	..	354,0
		prosent	..	..	..	10,7
Stavanger	barn	antall	1 433	1 521	1 765	1 997
		prosent	6,0	6,1	7,1	8,0
	husholdning	antall	..	..	..	1 143
		prosent	..	..	..	7,1

²³ Indikatoren måler barn 0–17 år i husholdninger med vedvarende lavinntekt (treårsperiode, EU-60).

5 Omtale av en del av den offentlige debatten om barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier

SSB har tidligere foretatt beregninger som viser at hvis barnetrygden for eksempel var blitt hevet til det nivået den hadde i 1996²⁴, ville 18 000 barn og unge kommet ut av vedvarende lavinntekt (Epland & Kirkeberg, 2016). I 2016 skrev Epland og Kirkeberg at antallet barn i vedvarende lavinntekt her i landet ventelig vil stige hvert år framover om ikke barnetrygden blir justert opp vesentlig. Foreløpig synes de å ha fått nokså rett med hensyn til denne påstanden. Et moment som imidlertid ikke er tatt hensyn til i disse studiene, er rimeligere barnehageplasser de seinere årene. For enkelte familier er det også opprettet gratis halvdagsplasser i barnehage og rimeligere/gratis (halvdagsplasser) i skolefritidsordninger.

Faktisk.no²⁵ sjekket bruken av begrepene barnefattigdom og barn i lavinntektsfamilier hos enkelte politikere og andre under stortingsvalgkampen 2017 (Skihamn, 2017). Utgangspunktet var Audun Lysbakken sin påstand i hans tale til SVs landsmøte i mars 2017 hvor han ifølge Faktisk.no blant annet sa følgende:

Hvis barnetrygden hadde økte i verdi i stedet for å stå stille de siste 20 årene, ville vi hatt nesten 20 000 færre fattige barn enn i dag.

Faktisk.no sin konklusjon på faktasjekken deres var følgende:

I 1996 var barnetrygden på 970 kroner i måneden. Det samme var den i mars 2017. Hadde barnetrygden fulgt prisveksten de siste 20 årene, ville minst 20 000 færre norske barn tilhørt lavinntektsfamilier. Men det er ikke nødvendigvis det samme som at de er fattige. Lysbakkens regnestykke stemmer, men han burde vært mer presis med begrepsbruken (Skihamn, 2017).

Faktisk.no intervjuet og kontaktet flere informanter. Tre forskere, blant annet forsker Rolf Aaberge i Statistisk sentralbyrå, gjennomgikk beregningene i Oppvekstrapporten 2017²⁶ (Bufdir, 2017) og uttalte blant annet at andelen fattige barn (barn i vedvarende lavinntekt) i Norge halveres hvis man tar med

²⁴ Barnetrygden har vært uendret i kronebeløp og altså hatt en betydelig nedgang i realverdi i perioden 1996–2018.

²⁵ Faktisk.no AS er en ideell organisasjon og uavhengig redaksjon for faktasjekk av samsfunnsdebatten og det offentlige ordskiftet i Norge

²⁶ En del av tallene som ble drøftet var hentet fra denne rapporten.

verdien av de offentlige tjenestene i beregningene. Slike beregninger ble også gjengitt i forskning.no (Amundsen, 2017).

Lysbakken svarte i reportasjen til Faktisk.no at han ikke kom til å slutte å bruke begrepet fattigdom. Begrepet brukes ifølge reportasjen i Faktisk.no, også blant annet av Bufdir, Riksrevisjonen, NAV, Unicef, Redd Barna, TV2, NRK og VG. Tallet på reduksjon i antall fattige barn var hentet fra SSB sine egne beregninger, selv om de bruker begrepet lavinntekt²⁷ i stedet for fattigdom (Skiophamn, 2017).

Seinest høsten 2018 og i desember 2018 / januar 2019 var det igjen en betydelig politisk debatt om barnefattigdom knyttet blant annet til forslag om økning i barnetrygden i forhandlinger om statsbudsjett og budsjettbehandlingen i Stortinget (Prop. 1 S, 2018–2019) samt å bruke bostøtten mer målrettet.

Barnetrygden har, når den blir oppjustert 1. mars 2019, ikke vært oppjustert siden 1996. SSB og andre institusjoner/institutter har gjennom flere år bidratt med beregninger om hvor mye en eventuell oppjustering av barnetrygden ville bety med hensyn til å senke antallet barn registrert i hushold med permanent lavinntekt.

Den oppjusteringen av barnetrygden som ble vedtatt i Statsbudsjettet 2019 (før jul 2018) ble besluttet til å være på 1 054 kroner per barn per måned som den nye satsen (en oppjustering fra 970 kroner, vel 80 kroner per måned). Økningen av barnetrygden vil bli iverksatt fra 1. mars 2019 (NAV, 2018)²⁸. I nye regjeringsforhandlinger i januar 2019 fikk Kristelig folkeparti gjennomslag for økning av småbarnstillegget i barnetrygden²⁹.

1. februar i år sendte NAV ut en melding om at det for første gang på 20 år er en nedgang i antall mottakere av barnetrygd (NAV, 2019). Dette er en følge av at det har vært en nedgang i barnetallet det siste året³⁰.

Flere andre tiltak har også vært drøftet offentlig. Enkelte debattanter tar til orde for å gi økt barnetrygd eller annen stønad kun til barnefamilier i en eller annen form for permanent lavinntekt. Hvordan man skal beregne dette og hvem som skal utføre det (NAV, Skatteetaten?) er i mindre grad drøftet. Kostnadene ved en betydelig økning av barnetrygd til alle (universell løsning) er store i et enkelt statsbudsjett. Enkelte ønsker derfor en opptrapping av barnetrygden over flere år.

²⁷ SSB benytter som nevnt andre steder i dette NOVA-notatet, begrepet «vedvarende lavinntekt», men i samfunnsdebatten benyttes begrepet barnefattigdom.

²⁸ <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Kontakt+NAV/Utbetalinger/Snarveier/satser--380089?kap=380093>

²⁹ Evt. økning i småbarnstillegget framgår ikke av NAV sine sider om barnetrygd per 5. februar 2019.

³⁰ SSB viser (tall fra Statistikkbanken) at det per 1. januar 2018 var registrert 1 129 007 barn og unge (0–17 år) her i landet. Dette tallet hadde sunket til 1 122 508 barn og unge per 1. januar 2019.

Et innlegg i debatten som gir motstandere av økning i universell barnetrygd et poeng, er at i flere kommuner (utenom Oslo, Bergen og noen få andre) regnes barnetrygden som «inntekt» i kommunal sammenheng (ikke i statlig) og trekkes fra det beløpet som beregnes utbetalt ved eventuelle kommunale ytelser det er søkt om (sosialhjelp, andre ytelser). En del av dem som har tatt fram dette poenget sier da at barnetrygden ikke gir de fattigste mer økonomiske midler, fordelene av økt barnetrygd går til andre enn til de aller fattigste.

Andre vil i stedet for økt barnetrygd, heller gi penger til gratis skolemåltider.

I Oslo blir det gitt gratis halvdagsplass til førsteklasse i AKS (aktivitetsskolen, det samme som SFO i andre kommuner) i hele byen i budsjettet for 2019. Gratis halvdagsplasser blir satt i verk fra august 2019 (skoleåret 2019–2020). Oslo kommune har tidligere tilbudt gratis halv- eller heldagsplass for barn i AKS i utvalgte bydeler og skoler, og har erfaring med at bruken av AKS da har steget betydelig i bydeler som tidligere hadde lave bruksrater.

I debatten brukes også det poenget at barnefamilier som betaler for barn i barnehage (og ikke får dette som barneverntiltak eller som friplass i forbindelse med sosialhjelp), har fått bedre realinntekt fordi barnehageplassene her i landet var vesentlig dyrere for eksempel på 1980-tallet og i første del av 1990-tallet. Barnehageprisene er på et lavere nivå i dag enn de var for om lag 20 år siden – både nominelt og med hensyn til datidens kroneverdi (barnehageutgifter for ett eller to barn gjorde dypere innhogg i barnefamiliers inntekter på 1980- og 1990-tallet enn de gjør i dag). Enkelte forskere, blant annet Aaberge i SSB, mener at norske beregninger på antall og andeler barn i vedvarende lavinntekt burde justeres for dette.

I europeisk sammenheng er norske barnehagepriser sterkt subsidiert, dette kommer ikke fram i sammenlikninger av andel barn i vedvarende lavinntekt mellom landene. Likevel kan barnehageprisene og særlig SFO-prisene (AKS i Oslo) fortsatt virke dyre for familier med lav inntekt (hvor inntekten ikke er så lav at man eventuelt får gratis hel- eller halvdagsplass).

Andre forhold som har vært framme i debatten om barnefattigdom/ vedvarende lavinntekt, er dyre utgifter familier har til idrett og en del andre typer organiserte fritidstilbud for barn. Det ytes særlige tilskudd fra Barne- og likestillingsdepartementet / Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet til enkelte kommuner for å bedre tilbudene fra frivillige organisasjoner i enkelte områder av landet hvor det er et relativt stort antall barn i vedvarende lavinntekt.

Blå Kors Barnas Stasjon er et av disse tilbudene, men det finnes flere tilbud fra frivillige organisasjoner. Et eksempel på tilbud fra Blå Kors er Kompasset. Kompasset tilbyr i flere byer veiledning, rådgivning, individual- og gruppeterapi, par- og familieterapi til familiemedlemmer av personer med alkoholproblemer.

Andre tilbud gis av for eksempel Norges Røde Kors (leksehjelp, ferie for alle, gatemegling³¹ mv.).

Enkelte politikere har utfordret norsk idrett med hensyn på å senke kostnadene for barnefamilie i barneidretten³². I tillegg til ordinær medlemsavgift kommer ved stigende alder økte treningsavgifter/forsikringsutgifter samt i en del idretter ganske dyrt utstyr.

Norges idrettsforbund skriver på sin hjemmeside at de ønsker å gjøre noe med at mange barn og unge forsvinner fra idretten på grunn av familiens økonomi.³³ Under Idrettstinget i 2015 ble et Idrettspolitisk dokument 2015–2019 (IPD) vedtatt. Økonomi som barriere er omtalt både i programerklæringen og de idrettspolitiske føringene i nåværende IPD.

På slutten av arbeidet med NOVA-notatet kommer en nyhetsmelding i flere aviser. Statsminister Erna Solberg uttaler at til tross for KrFs inntreden i regjeringen og økt barnetrygd, vil antallet fattige barn øke i Norge de neste årene (Dagsavisen (Kristian Skårdalsmo), 2019). Dette skal skyldes den store flyktingestrømmen i 2015 og 2016. En del av dem har gått gjennom kvalifikasjonsprogrammet og kommer ut i arbeid, men andre vil trenge lengre tid på å kvalifisere seg og vil bli mer synlige i statistikken, ifølge Solberg (Dagsavisen (Kristian Skårdalsmo), 2019).

En stortingsmelding om familien ble sist lagt fram i april 2016 (Meld. St. 24, 2015–2016). Målrettet innsats mot barnefattigdom ble der tatt opp som et av flere viktige temaer. En offentlig utredning om offentlig støtte til barnefamilie ble publisert i 2017 (NOU, 2017:6). Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet publiserte i fjor rapporten *Barn som lever i fattigdom. Rapport om arbeidet med regjeringens strategi 2015-2017* (Bufdir, 2018).

Granavolden-plattformen uttaler blant annet følgende om barn i familier med lavinntekt:

Barn som vokser opp i familier med lavinntekt må gis muligheter for utvikling og deltakelse. Regjeringen vil derfor styrke innsatsen rettet mot barn som vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt. Regjeringen vil gjennomføre en barnereform der et hovedmål er å gi alle barn like muligheter og styrke økonomien til familier med lav inntekt (Statsministerens kontor, 2019, s. 14)

³¹ I Røde Kors Gatemegling får ungdom redskaper til å løse konflikter på en konstruktiv måte uten bruk av vold.

³² Utgifter på 15–20 000 kroner per år for å spille fotball eller gå på ski for et barn/en ungdom (14–16 år) i en god del klubber.

³³ <https://www.idrettsforbundet.no/tema/okonomi-som-barriere/>

Angående barnetrygden skriver Regjeringen i sine to første kulepunkt i kapittel 3 (Barn, familie, likestilling og forbrukerrettigheter) i Granavolden-plattformen:

Regjeringen vil:

- Øke barnetrygden med 7 200 kroner for barn fra 0 til fylte 6 år i løpet av perioden.
- Sørge for at økningen i barnetrygd også kan komme familier til gode som er avhengig av ytelser etter lov om sosiale tjenester og lov om bostøtte.

(Statsministerens kontor, 2019, s. 14).

6 Konklusjon og drøfting

6.1 Konklusjon

Både uttrykkene *barn i lavinntektsgrupper* og *barnefattigdom* er aktuelle begreper i dagens Norge. Det er imidlertid, noe dette notatet har vist, viktig å være klar over forskjellene mellom disse to begrepene.

Det er mange måter å måle lavinntekt på. Det er i Norge verken noe helt offisielt lavinntektsmål eller noen nasjonal definisjon av barnefattigdom.

Statistisk sentralbyrå viser i flere studier hvordan barn i vedvarende lavinntekt har økt både i antall og i prosent av barnebefolkningen de siste 15–20 årene. De siste publiserte tallene viser at mer enn 10 prosent av alle barn og unge (under 18 år), noe som utgjør litt over 100 000 barn og unge, lever i vedvarende lavinntekt (basert på det mye brukte målet «EU 60 prosent av medianen», og kontrollert for antall voksne og barn i husholdet). Ikke alle disse barna er fattige. Noen er fattige, men det finnes også grupper som er fattige som lever i hushold med noe høyere inntekt enn dette.

Vi sier ofte at barn som lever i vedvarende lavinntekt (under 60 prosent av medianen de siste tre årene) har en større risiko for å bli fattige enn andre barn og unge. En norsk panelstudie som fulgte en gruppe av barn og deres foreldre i lavinntektshushold fra 2001 og sammenliknet med en kontrollgruppe, viste at en stor del av barna i lavinntektshushold også bodde i lavinnteksthushold flere år seinere (en del av dem så seint som i 2009). Andre familier/barn hadde kommet ut av lavinntekt, men hadde da ofte en inntekt som ikke lå så veldig høyt over 60 prosent av medianen.

Flere studier viser til at fattigdom må måles i forhold til det samfunnet og det nærmiljøet barnet lever i, man kan ikke legge de samme fattigdomsmålene til grunn i ulike områder av Norge som gjøres i fattigere land. Derfor er EU-60 prosent målet mye benyttet i Europa for å si noe om lavinntektsgrupper i akkurat det landet som målingen skjer.

For å si noe om hvem som er fattige, trenger man også mer data enn kun at de lever i lavinntekt. Levekårsundersøkelsen EU-SILC er en annen mye benyttet metode både i Norge og andre europeiske land. Den siste levekårsundersøkelsen til SSB konkluderer med at om lag fem prosent av befolkningen 16 år og over er fattige, med de indikatorene som benyttes i denne undersøkelsen. Undersøkelsen gir ulike mål for andel barn som er fattige, men felles resultater for mange undersøkelser er at lavinntekt og fattigdom er mer utbredt i hushold med enslige forsørgere enn for par med barn, mer utbredt i innvandrergreper enn i den øvrige befolkningen, samt mer utbredt i de store byene enn i landet for øvrig.

Både levekårsundersøkelsene, samt flere andre studier, både kvalitative og kvantitative, ser da også på tilgang til flere ressurser enn inntekt: Tilgang til ulike materielle goder, som bolig (kvalitet, størrelse i forhold til antall personer i husholdet, om familien eier egen bolig/leier bolig), tilgang til andre materielle goder som pc, tv, telefon, bil, sykkel etc. Man ser også på utdanningsnivå for foreldrene, formue, tilgang til midler hvis man trenger å få reparert for eksempel en vaskemaskin, barnets skoleresultater, sosialt nettverk, helse, trygghet mot kriminalitet mv.

6.2 Drøfting

Det har vært forsket på feltet barnefattigdom gjennom relativt lang tid, både i Norge, Norden, mange europeiske land for øvrig og i andre industrialiserte/ vestlige land³⁴.

Omfattende kunnskap viser at en økende andel barn i rike land også er utsatt for å leve i vedvarende lavinntekt. En økende andel barn og unge (0–17 år) lever i vedvarende lavinntekt i Norge i perioden 2001–2017 (siste tilgjengelige tall).

Forskningen på feltet har huller. En del av forskningen på feltet rusmisbruk har for eksempel ikke gode nok analyser av vedvarende lavinntekt eller fattigdom – kun mer generelle indikatorer hvor man finner at personene har «lav sosioøkonomisk status». Men personene trenger av den grunn ikke å være fattige. Ikke alle med vedvarende lavinntekt etter det vanligst brukte målet (EUs under 60 prosent av medianen) er fattige, samtidig som det er enkelte grupper som har høyere inntekt enn dette målet som kan være fattige.

At en stor andel barn vokser opp i lavinntekt etter de litt vilkårlige lavinntektsmålene, sier i seg selv ikke nok om hvordan barna egentlig har det. Den omfattende NOVA-rapporten av sammenhengen mellom husholdsinntekt og ulike uheldige utfall på kort og lang sikt (Hyggen et al., 2018), tyder på at mange av sammenhengene er svakere i Norge enn andre steder i verden.

Familier/hushold som først har vært en periode i vedvarende lavinntekt, vil ofte mange år seinere enten fortsatt ofte være i lavinntekt, eller de har kommet litt over lavinntektsgrensen. Relativt få har kommet høyt over denne grensen tre eller seks år seinere (Sandbæk & Pedersen, 2010).

Dette viser at bekjempelse av lavinntekt blant barn og unge, og barnefattigdom, er relativt vanskelig. Det krever (som flere forskningsprosjekter tyder på) en systematisk innsats over tid, og man må jobbe med flere strategier, både inntektssikring og andre strategier (utdanning, fast arbeid, bistand til utvidelse av nettverk og aktiviteter) som bidrar til at familier blir selvhjulpne.

³⁴ Dette notatet har ikke barnefattigdom i land i sør som tema.

En sikker løsning på kort sikt er en vesentlig høyning av barnetrygden. Dette har vært forsket på og analysert flere ganger her i landet, men likevel har barnetrygden vært uendret siden 1996. Nå i 2019 ser det ut til at den vil få en liten økning fra mars av. Siden det ikke har vært mulig å få til en politisk enighet om å en vesentlig økning av barnetrygden på 23 år, ser det ut som det må arbeides på flere hold.

Tiltak både fra stat, kommune og frivillige organisasjoner bør samkjøres i en viss grad, og det bør holdes samarbeidsmøter på flere nivåer (statlig nivå, regionalt/fylkesnivå, kommunenivå/sivilsamfunn/nærmiljø) slik at man kan trekke i samme retning. Både utdanningsmyndigheter, helsemyndigheter og arbeids- og velferdsmyndigheter bør delta i en sterkere felles satsing enn det som gjøres i dag. Også de som arbeider med forebygging av vold i nære relasjoner, samt kriminalomsorgen, bør inngå i et samarbeid på tvers.

Satsingen for å redusere barnefattigdom og for å hindre de ekstra skadelige virkningene barnefattigdom noen ganger har og kan få, bør i enda større grad enn i dag skje tverrfaglig og det bør arbeides for å utvikle flere og mer slagkraftige tiltak. Tiltakene bør i større grad enn det som har vært vanlig i Norge til nå, evalueres. Det vil da være snakk om både forskningsmessig ekstern evaluering, men også om intern evaluering av de samarbeidende aktørene selv, enten de er statlige, regionale/kommunale og/eller private/ideelle organisasjoner.

Referanser

- Aalaei, Y. (2017). Den gode barndom – også for barn i fattige familier? Om barnefattigdom i Norge og retten til deltakelse i fritidsaktiviteter. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, Årgang 15, nr. 3, 2017, s. 239–256. doi:DOI: 10.18261/issn.0809-9553-2017-03-05
- Amundsen, B. (2017). Fattigdommen i Norge halveres om offentlige tjenester regnes med. *Forskning.no*. Hentet fra <https://forskning.no/2017/06/fattigdommen-i-norge-halveres-om-offentlige-tjenester-regnes-med/produsert-og-finansiert-av/norges-forskningsrad>
- Andersen, O., Borgan, J.-K., Hörte, L. G., Kristofersen, L. B. & Sauli, H. (1986). A comparative study of occupational mortality in the Nordic countries 1971-1980. I *Socio-economic Differential Mortality 6. Seminar, 9-12 and 13-16 September, 1986. Zamardi, Hungary* (s. 306): Statistical Publishing House.
- Arctander, S. (1952). *Sosialstatistikkens historie i Norge gjennom 100 år (1850-1950)* (NOS XI 113). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Arctander, S. & Dahlstrøm, S. (1932). *Hvordan går det våre vergerådsbarn? : en statistisk studie bygget på erfaringer fra Oslo vergeråd 1900-1928* (Bind 3). Oslo: Norli.
- Backe- Hansen, E. (2004). *Barn og unges håndtering av vanskelige livsvilkår. Kunnskapsbidrag fra 36 studier av barnefattigdom* (Rapport 12/04). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring - NOVA.
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L. B. & Hvinden, B. (Red.). (2014). *Barnevern i Norge 1990-2010. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA-rapport 9/2014.
- Bakken, A. (2016). *Ungdata 2016. Nasjonale resultater*. Oslo: Norwegian Social Research (NOVA). Oslo and Akershus University College of Applied Sciences.
- Bakken, A. (2017). *Ungdata 2017. Nasjonale resultater*. Oslo: NOVA-rapport 10/2017.
- Bakken, A. (2018a). *Ung i Oslo 2018*. Oslo: NOVA-rapport 6/2018.
- Bakken, A. (2018b). *Ungdata 2018. Nasjonale resultater*. Oslo: NOVA-rapport 8/2018.
- Bakken, A. (Red.). (2015). *Ungdata. Nasjonale resultater 2014*. NOVA-rapport 7/2015. Oslo: NOVA, HiOA.
- Bakken, A., Frøyland, L. R. & Sletten, M. A. (2016). *Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene?* Oslo: NOVA-rapport 3/2016.
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2015). *Barn som lever i fattigdom. Regjeringens strategi (2015-2017)*. Oslo.
- Barstad, A. (2016). *Hopning av dårlige levekår. En analyse av Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2013*. Oslo: SSB.
- Bekken, W., Dahl, E. & Wel, K. v. d. (2018). *Barnefattigdom, helse og livssjanser. Hva kan kommunene gjøre? Noen tilnærminger* (OsloMet - storbyuniversitetet, Læringscenter og bibliotek, Skriftserien). Oslo: Institutt for sosialfag/Fakultet for samfunnsvitenskap.
- Borgan, J.-K. (2007). Høyest dødelighet blant ufaglærte menn. *Samfunnsspeilet*, Nr. 3. Hentet fra www.ssb.no
- Borgan, J.-K. & Kristofersen, L. B. (1986). *Dødelighet i yrker og sosioøkonomiske grupper 1970-1980*: Statistisk sentralbyrå.
- Borgeraas, E. (2017). *Forbruksbasert fattigdomsmål -forbrukstilnærming til barnefattigdom* (Prosjektnotat nr. 7 – 2017). Oslo: Forbruksforskningsinstituttet SIFO, Høgskolen i Oslo og Akershus.

- Borgeraas, E. & Dahl, E. (2010). Low income and 'poverty lines' in Norway: a comparison of three concepts. *International Journal of Social Welfare*, 2010: 19: 73–83. doi:10.1111/j.1468-2397.2008.00622.x
- Bradbury, B., Jenkins, S. & Micklewright, J. (Red.). (2001). *The Dynamics of Child Poverty in Industrialised Countries*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Brattbakk, I. & Andersen, B. (2017). *Oppvekststedets betydning for barn og unge. Nabolaget som ressurs og utfordring* (AFI-rapport 02:2017.). Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Buudir. (2017). *Oppvekstrapporten 2017. Økte forskjeller, gjør det noe?* (S. C. Bendiksen, S. Helseth, & C. Ljungren, Red.).
- Buudir. (2018). *Barn som lever i fattigdom. Rapport om arbeidet med regjeringens strategi 2015–2017*. Oslo.
- Bütikofer, A., Mølland, E. & Salvanes, K. G. (2018). Childhood nutrition and labor market outcomes: Evidence from a school breakfast program. *Journal of Public Economics* 168 (2018) 62-80. doi:https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2018.08.008
- Bøe, T., Skogen, J. C., Sivertsen, B., Hsing, m. M., Petrie, K. J., Dearing, E. & Zachrisson, H. D. (2017). Economic volatility in childhood and subsequent adolescent mental health problems: a longitudinal population-based study of adolescents. *BMJ Open*, 2017;7:e017030. doi:doi:10.1136/bmjopen-2017-017030
- Clausen, S.-E. & Kristofersen, L. B. (1994). Alkoholrelaterte dødsfall 1980–90 – hvor mange barn er berørt? *Tidsskr Nor Lægeforen*, 113(3), 697–701.
- Clausen, S.-E. & Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklienter i Norge 1990–2005. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA-Rapport 2008:3.
- Conrad-Hiebner, A. & Byram, E. (2018). The Temporal Impact of Economic Insecurity on Child Maltreatment: A Systematic Review. *Trauma, Violence & Abuse*. doi:DOI: 10.1177/1524838018756122
- Cornia, G. A. & Danziger, S. (Red.). (1997). *Child Poverty and Deprivation in the Industrialized Countries 1945-1995*. New York: Oxford University Press.
- Dagbladet (Mats Rønning). (2018, 26. november). 50 000 barn går glipp av økt barnetrygd. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/50-000-barn-gar-glipp-av-okt-barnetrygd/70493334>
- Dagsavisen (Kristian Skårdalsmo). (2019, 4. februar 2019). Det blir flere fattige barn. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/innenriks/solberg-barnefattigdommen-vil-oke-1.1272041>
- Dahl, E., Bergsli, H. & van der Wel, K. (2014). *Sosial ulikhet i helse: En norsk kunnskapsoversikt*. Oslo – Kjeller: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Elstad, J. I. (2004). Barn i lavinntektsfamilier: helse og livskvalitet. I M. Sandbæk (Red.), *Barns levekår: Hva betyr familienes inntekt?* (s. 139-155). Oslo: NOVA-rapport 11/04.
- Elstad, J. I. (2008). Helse blant lavinntektsbarna. I M. Sandbæk (Red.), *Barns levekår. Familiens inntekt og barns levekår over tid* (s. 173-193). Oslo: NOVA-rapport 7/2008.
- Elstad, J. I. (2010a). Er inntektsforskjeller dødelige? Sosial struktur, inntektsulikhet og dødsrisiko i norske regioner. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 13, No.4 2010, 222–238.
- Elstad, J. I. (2010b). Foreldrenes helse. I M. Sandbæk, & A. W. Pedersen (Red.), *Barns og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009*. Oslo: NOVA-rapport 10/2010.

- Elstad, J. I. (2010c). Helse blant barn og unge i lavinntektsfamilier. I M. Sandbæk, & A. W. Pedersen (Red.), *Barns og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000–2009* (s. 185-206): NOVA-rapport 10/2010.
- Epland, J. (2018). Flere barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-barn-i-husholdninger-med-vedvarende-lavinntekt>
- Epland, J. & Kirkeberg, M. I. (2014). Flere innvandrerbarnfamilier med lavinntekt. Hentet fra <http://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-innvandrerbarnfamilier-med-lavinntekt>
- Epland, J. & Kirkeberg, M. I. (2016). *Barnefamilienes inntekter, formue og gjeld 2004–2014* (Rapporter 2016/11). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Epland, J. & Kirkeberg, M. I. (2017). Ett av ti barn tilhører en husholdning med vedvarende lavinntekt. (27. februar 2017). Hentet fra <http://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/ett-av-ti-barn-tilhorer-en-husholdning-med-vedvarende-lavinntekt>
- Epland, J. & Normann, T. M. (2019). Flere barn med vedvarende lave husholdningsinntekter. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-barn-med-vedvarende-lave-husholdningsinntekter>
- Finnvold, J. E. (2018). How Income Inequality and Immigrant Background Affect children's Use of Mental Healthcare Services in Oslo, Norway. *Child Indicators Research*. doi:<https://doi.org/10.1007/s12187-018-9614-8>
- Fløtten, T. (2017). Den norske modellen i et oppvekstperspektiv. I *Oppvekstrapporten 2017. Økte forskjeller – gjør det noe?* (s. 110-123). Oslo: Bufdir.
- Fløtten, T. (Red.). (2009). *Barnefattigdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Forsén, K. (1998). Child poverty and family policy in the OECD countries. I K. Forsén (Red.), *Children, families and the welfare state. Studies on the outcomes of the Finnish family policy* (s. 95-130). Turku: University of Turku.
- Grønningsæter, A. B. & Stave, S. E. (2015). *The Global Goals for Sustainable Development. Challenges and possible implications for Norway. Discussion paper*. Oslo: FAFO.
- Halleröd, B. (1996). Deprivation and Poverty: A Comparative Analysis of Sweden and Great Britain. *Acta Sociology*, 39(2), 141–168.
- Hammer, T. & Hyggen, C. (Red.). (2013). *Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalitet på vei til voksenliv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hansen, T. (2010). Barns opplevelse av familieøkonomien og egne materielle ressurser. I M. Sandbæk, & A. W. Pedersen (Red.), *Barns og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009* (s. 175-184). Oslo: NOVA-rapport 10/2010.
- Hernandez, D. J. (1993). Family income sources, family size and childhood poverty. I *America's Children. Resources from Family, Government, and the Economy* (s. 328-384). New York: Russell Sage Foundation.
- Hyggen, C., Brattbakk, I. & Borgeraas, E. (2018). *Muligheter og hindringer for barn i lavinntektsfamilier. En kunnskapsoppsummering*. Oslo: NOVA-rapport 11/2018.
- Jensen, L. (1998). Child Poverty in Comparative Perspective. *Contemporary Sociology*, 27(6 (November)), 561-564.
- Johnsen, A., Bjørknes, R., Iversen, A. C. & Sandbæk, M. (2018). School Competence among Adolescents in Low-Income Families: Does Parenting Style Matter? *Journal of Child and Family Studies*, (2018) 27:2285–2294. doi:<https://doi.org/10.1007/s10826-018-1051-2>

- Kristofersen, L. B. (2010a). Fritid og sosial deltakelse. I M. Sandbæk, & A. W. Pedersen (Red.), *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000–2009* (s. 165–174): Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Kristofersen, L. B. (2010b). Trivsel og prestasjoner i skolen. I M. Sandbæk, & A. W. Pedersen (Red.), *Barns og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000–2009* (s. 135–163). Oslo: NOVA-rapport 10/2010.
- Kristofersen, L. B. (2014). Stønader, uførepensjon, dødsfall og dødsårsaker. I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen, & B. Hvinden (Red.), *Barnevern i Norge 1990–2010*. Oslo: NOVA-rapport 9/2014.
- Kristofersen, L. B. (2017a). Sosial ulikhet og tilknytning til barnevernet. I *Oppvekstrapporten 2017. Økte forskjeller – gjør det noe?* Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Kristofersen, L. B. (2017b). *Sustainable Development Goals and children in Norway. A discussion paper on the SDGs*. Oslo: NOVA-notat 1/2017.
- Kristofersen, L. B. (2018). Regionale variasjoner i barneverntiltak: Et gammelt problem i ny drakt? *Fontene Forskning*, 11 (1), 56–71.
- Kristofersen, L. B. & Jensen, A.-M. (1992, November 16.-17. 1992). *Social Indicators of Child Poverty*. Paper presentert på Multidisciplinary Research Conference on Poverty and Distribution, Oslo.
- Kristofersen, L. B. & Sverdrup, S. (2013). Følger av oppvekst med rus og psykiske helseproblemer i familien. I T. Hammer, & C. Hyggen (Red.), *Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalitet på vei til voksenlivet* (s. 110–128): Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Leirbakk, M. J., Torper, J., Engebretsen, E., Opsahl, J. N., Zeanah, P. & Magnus, J. H. (2018). Formative research in the development of a salutogenic early intervention home visiting program integrated in public child health service in a multiethnic population in Norway. *BMC Health Services Research*, (2018) 18:741. doi:<https://doi.org/10.1186/s12913-018-3544-5>
- Løvgren, M., Stefansen, K., Smette, I. & Mossige, S. (2017). Barn og unges utsatthet for fysisk vold fra foreldre. Endringer i mild og grov vold fra 2007 til 2015. *Norges barnevern*, 94, (2017), 2, 110–125. doi:10.18261/issn.1891-1838-2017-02-04
- Meld. St. 24. (2015–2016). *Familien – ansvar, frihet og valgmuligheter*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Moshuus, G., Backe-Hansen, E., Kristiansen, I.-H. & Suseg, H. (2010). *Verdighetsforvaltning i liv på grensen. En kvalitativ studie av barn og foreldre i familier med vedvarende lavinntekt*. Oslo: NOVA-rapport 16/2010.
- NAV. (2018). Barnetrygd (satser). Hentet fra <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Kontakt+NAV/Utbetalinger/Snarveier/satser--380089?kap=380093>
- NAV. (2019). Barnetrygd: Nedgang i antall mottakere for første gang på 20 år. Hentet fra <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Statistikk/Familie+-+statistikk/Nyheter/barnetrygd-nedgang-i-antall-mottakere-for-første-gang-på-20-år>
- Nordvik, V. (2010). Bolig og boforhold. I M. Sandbæk, & A. W. Pedersen (Red.), *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000–2009* (s. 97–122). Oslo: NOVA-rapport 10/2010.
- NOU. (2017:6). *Offentlig støtte til barnefamiliene*.
- Nørgaard, E., Rognerud, L. M. & Storrud, A. (2018). *Indikatorer til FNs Bærekraftsmål. Kartlegging av tilgjengelig statistikk i Norge for måling av FNs bærekraftsmål*: Statistisk sentralbyrå.

- Omholt, E. L. (2018). Mindre barnetrygd, mer i sosiale stønader. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/mindre-barnetrygd-mer-i-sosiale-stonader>
- Omholt, E. L. (Red.). (2016). *Økonomi og levkår for ulike lavinnteksgrupper 2016*. Oslo – Kongsvinger: SSB.
- Pedersen, W., Bakken, A. & Soest, T. v. (2015). Adolescents from affluent city districts drink more alcohol than others. *Addiction*, 110, 1595–1604. doi:10.1111/add.13005
- Petersen, J. S., Jakobsen, S. T. & Ruge, M. (2019). *Udgiftsbehovet på det spesialiserte børne- og ungeområde. En socioøkonomisk analyse af det specialiserede børne- og ungeområde i Københavns Kommune*. København: VIVE Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Phipps, S. A., Burton, P. S., Osberg, L. S. & Lethbridge, L. N. (2006). Poverty and the extent of child obesity in Canada, Norway and the United States. *Obesity reviews*, (2006) 7, 5-12.
- Prop. 1 S. (2018-2019). *Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak) for budsjettåret 2019*.
- Richter, L. M., Daelmans, B., Lombardi, J., Heymann, J., Boo, F. L., Behrman, J. R., Darmstadt, G. L. (2017). Investing in the foundation of sustainable development: pathways to scale up for early childhood development. *Lancet*, 2017; 389: 103–18. doi:[http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)31698-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(16)31698-1)
- Roll-Hansen, H. (2002). Fattigstatistikk mellom økonomi og moral. *Samfunnsspeilet*, 2002/2. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/fattigstatistikk-mellom-okonomi-og-moral>
- Rothwell, D. W., Ottusch, T. & Finders, J. K. (2019). Asset poverty among children: A cross-national study of poverty risk. *Children and Youth Services Review*, 96 (2019) 409–419. doi:<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.11.045>
- Sandbæk, M. (2017). European Policies to Promote Children's Rights and Combat Child Poverty. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2017, 14, 837. doi:doi:10.3390/ijerph14080837
- Sandbæk, M. (2018, 16. oktober). Fattigdom må fram i lyset, Kronikk. *Dagsavisen*.
- Sandbæk, M. (Red.). (2004). *Barns levkår. Hva betyr familienes inntekt?* (NOVA-rapport 11/04 utg.). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring – Norske kvinners sanitetsforening.
- Sandbæk, M. (Red.). (2008). *Barns levkår. Familiens inntekt og barns levkår over tid*. Oslo: NOVA-rapport 7/2008.
- Sandbæk, M. & Grødem, A. S. (2009). Barnefattigdom i et rettighetsperspektiv. I T. Fløtten (Red.), *Barnefattigdom* (s. 184-202). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sandbæk, M. & Pedersen, A. W. (Red.). (2010). *Barns og unges levkår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000–2009*. Oslo: NOVA-rapport 10/2010.
- Sandbæk, M. & Sture, C. K. (2003). *Barns levkår. Teoretiske perspektiver på familieøkonomiens betydning for barns hverdag*. NOVA Skrifteserie 9/03. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring/Norske kvinners sanitetsforening.
- Sandvik, L. (2019). Kontantstøtten er blitt mer populær siden 2012 (SSB analyse 2019/04: Bruk av kontantstøtte, 2017). Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/kontantstotten-er-blitt-mer-populaer-siden-2012>
- Seeberg, M. L. (2017). Alt er relativt: ytelser til barnefamilier i norske asylmottak, 1989–2017. *Tidsskrift for velferdsforskning*, Årgang 20, nr. 4-2017, s. 268–285. doi:10.18261/issn.2464-3076-2017-04-02

- Seim, S. & Larsen, H. (Red.). (2011). *Barnefattigdom i et rikt land. Kunnskapsoppsummering om fattigdom og eksklusjon i Norge. Rapport på oppdrag av Arbeids- og velferdsdirektoratet*. Høgskolen i Oslo. HiO-rapport 2011 nr.10.
- Skiphamn, S. S. (2017). Nesten 20 000 færre barn ville vært fattige hvis barnetrygden hadde fulgt prisveksten de 20 siste årene. *Faktisk.no*. Hentet fra <https://www.faktisk.no/faktasjekker/XN/nesten-20-000-faerre-barn-ville-vaert-fattige-hvis-barnetrygden-hadde-fulgt-prisveksten-de-20-siste-ar>
- Skjøstad, O. (2019a). Par med barn får utbetalt mest i sosialhjelp. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/par-med-barn-far-utbetalt-mest-i-sosialhjelp>
- Skjøstad, O. (2019b). Store sosialhjelp-familier bor oftere i kommunale boliger. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/store-sosialhjelp-familier-bor-oftere-i-kommunale-boliger>
- Statistisk sentralbyrå. (2017). Ett av ti barn tilhører en husholdning med vedvarende lavinntekt Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/ett-av-ti-barn-tilhorer-en-husholdning-med-vedvarende-lavinntekt>
- Statistisk sentralbyrå. (2018a). Fattigdomsproblemer, levekårsundersøkelsen. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/fattigdom>
- Statistisk sentralbyrå. (2018b). Flere barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-barn-i-husholdninger-med-vedvarende-lavinntekt>
- Statsministerens kontor. (2019). *Granavolden-plattformen. Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti*. Oslo: Regjeringen. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/politisk-plattform/id2626036/>
- Sundt, E. (1870). *Om Fattigforholdene i Christiania*. Christiania: J. Chr. Gundersens Bogtrykkeri.
- Syse, A. (2018). Årsartikkel om lovendringer, lovforslag og stønader. Det femte blå statsbudsjettet etter stortingskompromisser – lovvedtak, stønader og lovforslag framsatt høsten 2017. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål, Årgang 16, nr. 1, 2018, s. 5–49*. doi:DOI: 10.18261/issn.0809-9553-2018-01-02
- Torsheim, T., Nygren, J. M., Rasmussen, M., Arnarsson, A. M., Bendtsen, P., Schnohr, C. M., Nyholm, M. (2018). Social inequalities in self-rated health: A comparative cross-national study among 32,560 Nordic adolescents. *Scandinavian Journal of Public Health, 2018; 46: 150–156*. doi:<https://doi.org/10.1177/1403494817734733>
- Townsend, P. (1996). The Struggle for Independent Statistics on Poverty. I R. Levitas, & W. Guy (Red.), *Interpeting Official Statistics* (s. 26-44). London and New York: Routledge.
- Ugreninov, E. (2010). Materiell levestandard. I M. Sandbæk, & A. W. Pedersen (Red.), *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009* (s. 79-96). Oslo: NOVA-rapport 10/2010.
- UNICEF. (2000). *Poverty Reduction Begins with Children*. New York.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2017). De etiske og politiske implikasjonene av forskning på inntektsulikhet og barns velferd. I S. C. Bendiksen, S. Helseth, & C. Lundgren (Red.), *Oppvekstrapporten 2017*. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- With, M. L. & Thorsen, L. R. (2018). *Materielle og sosiale mangler i den norske befolkningen. Resultater fra Levekårsundersøkelsen EU-SILC*. Oslo – Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.